

OMLADINA

GLASILO

NAR.-RADIKALNEGA DIJAŠTVA.

VII. LETNIK 1910.

UREDIL

I. H. Z.

LJUBLJANA 1910.

IZDAJA EKSEKUTIVA NARODNO-RADIKALNEGA DIJAŠTVA. — TISK J. BLASNIKA NASL.

40

37242 VIII F b

OMELADINA

UNIVERSITY

LIBRARY

VIII F b 37242

VSEBINA

VII. letnika „Omladine“.

♦ ♦ ♦ ♦

Članki:

	Stran
Dva shoda	65
Epilog. — V. M. Z.	99
Glose k članku „Narodno-radikalna struja“. — R. Krivic	107
Jubilej. — Radovan Krivic	1
Kako si je razlagati stavek: Vera je privatna stvar vsakega posameznika	153
Konkretna logika. — Dr. Ivan Lah	15
K položaju	97
Kulturni boj. — Radovan Krivic	40
Masaryk in narodnostna filozofija. — Dr. I. Lah	5
Masaryk o novoslavizmu. — Radovan Krivic	86
Masaryk politik. — Radovan Krivic	25
Masaryk — sociolog in Slovan. — Dr. Bogumil Vošnjak	19
Na mesta! — L. Brunčko	80
Narodno-obrambni tečaj v Ljubljani. — L. Brunčko	36
Nekaj navodil za ta ali oni odgovor. — R. Krivic	67
Nenemške učiteljske moči na nemških srednjih šolah. — A.	121
Novi ilirizem. — Dr. Fran Ilešič	38
Ob 25letnici naše šolske družbe	114
Obrambni muzej v Ljubljani. — Jankô Mačkovšek	47
Odmevi. — Dr. I. L.	101
Pomen Leva Tolstega v današnji kulturi. — Dr. I. Lah	145
Poti k slovenski inženirski organizaciji. — Janko Mačkovšek	72
I. vseslovenski shod narodno-radikalnih abiturientov v Trstu	104
I. zaupni sestanek narodno-radikalnega dijaštva v Ljubljani v dneh 6., 7. in 8. sept. 1910	103
Revizija? — Radovan Krivic	33
Ruska književna razstava v Sofiji. — Dr. I. Lah	116
VII. redni občni zbor „Prosvete“	130
Slovanski shod v Sofiji. — Dr. I. Lah	73
Slovenski narodno gospodarski shod v Ljubljani. — FK.	164
Strelne vaje dijaštva na srednjih šolah. — arh. —	126
Tretji mednarodni kongres za šolsko higieno v Parizu	176
Tretji mednarodni kongres za telesno vzgojo mladine v Bruxelles-u	179
III. umetniška razstava v paviljonu R. Jakopiča. Spomladanska razstava. — I. H. Z.	43
Učenci in učitelji. — Dr. I. L.	111
Uvod v visokošolski študij in življenje. — Břetislav Foustka	165
V Trst? — Ivan Marija Čok	160
Za povzdigo politične izobrazbe. — Radovan Krivic	159
Življenski nazori prof. T. G. Masaryka. — Radovan Krivic	28

Listek:

Björnsterne Björnson. — I. H. Z.	93
Cankar: Kurent. —ee—	62
IV. umetniška razstava v paviljonu R. Jakopiča: Jednota výtvarných umělců v Praze. I. H. Z.	93
Dva naša. Praga. — Anton Grohar	54
Janez Trdina: Bajke in povesti VI. —ee—	61
K. H. Mácha. K stoletnici rojstva	184
Lužiško-srbsko dijaštvo. — Josef Vařeka	89
Mnenje ameriškega slovenskega dijaka. — France Jauh	135
Novi disciplinarni red za srednje šole	90
Smrt Marije Konopnicke	185
Spremembe v pouku češčine na čeških srednjih šolah	92
Strelne vaje	90
Svoboda: Grča. —ee—	61
V dobi zahtev po vseučilišču. — Rad. Krivic	140
Vzgojevalno in naobraževalno društvo „Domovina“ v Ljubljani	139
Slovensko dijaštvo	50, 88, 132, 180
Eksekutiva	50, 88
„Adria“	51, 89, 133, 181
„Slovenija“	52, 133, 180
„Tabor“	52, 133, 180
„Prosveta“	53, 89, 132, 133, 181
„Sloga“	180
Jugoslovansko dijaštvo	56, 182
Slovansko dijaštvo	57, 89, 183
Češko-slovanski dijaški shod v Brnu	57
Tujezemsko dijaštvo	135
Slovensko vseučiliško vprašanje	60
Dijaško-socialni vestnik	59, 138, 184
Srednješolski vestnik	58, 90, 133, 182
Vestnik za književnost in umetnost	61, 93, 140, 184
Promocije	52, 54, 181
Starejšine	52
Počitniški sestanki	132
Narodno-napredno dijaštvo	143, 188
„Zora“	143
Razno	62, 94, 143, 185
Aforizmi	14, 18, 27, 32
Popravek	96
Listnica uredništva	144
Dostavek	132

OMADINA

ŠTEV 12

LETO 7

GLASILO TIRARODNOSTI

DIKALNEGA DIJASTVA

IZDAJA EKSEKUTIVA

IZIDE LETNO 12 ŠTEVIK

VSEBINA: *Radovan Krivic:* JUBILEJ 8 8 *Dr. Ivan Lah:* MASARYK IN NARODNOSTNA FILOZOFIJA 8 *Dr. Ivan Lah:* KONKRETNA LOGIKA 8 *Dr. Bogomil Vošnjak:* MASARYK-SOCIJOLOG IN SLOVAN 8 8 *Radovan Krivic:* MASARYK POLITIK 8 *Radovan Krivic:* ŽIVLJENSKI NAZORI PROF. T. G. MASARYKA 8 AFORIZMI 8 MASARYKOVI NAJGLAVNEJŠI SPISI

„DOVOLITE MI, NAJ POVEM, DA MED SVOBODO IN NARODNOSTJO NI NOBENEGA PRIUS IN POSTERIUS. NARODNOST JE PROGRAM, KULTURNI PROGRAM. VI, GOSPODJE, BRANITE SVOJ NAROD BODISI SVOBODOMISELNO, ALI PA GA KLERIKALNO UNIČUJETE.“

(Parl. govor v Wahrmondovi aferi.)

T. G. Masaryk.

OMLADINA STANE LETNO 4 K, ZA UČITELJE 3 K, ZA DIJAKE 2 K; POSAMEZNE ŠTEVILKE 40 VIN. □ UREDNIŠTVO IN UPRAVNIŠTVO JE V LJUBLJANI, BREG ŠT. 12. □ DOPISI NAJ SE POŠILJAJO NAJKASNEJE DO 10. VSAKEGA MESECA. □ NEFRANKOVANA PISMA SE NE SPREJEMAJO. □ ODPRTE REKLAMACIJE S PRISTAVKOM „REKLAMACIJA“ POŠTNINE PROSTE. □ OBLASTEM ODGOVOREN JE MIHAEL ROŽANEC. □ TISK J. BLASNIKA NASLED. V LJUBLJANI.

RADOVAN KRIVIC :

JUBILEJ.

Čisto posebne vrste je bil jubilej Masarykove šestdesetletnice. Brez ognjevitih govorov, brez fraz. Zato pa je bilo toliko več resnosti, toliko več pravega dela. Nebroj predavanj po vseh čeških mestih, članki o njegovem delu po vseh resnih časopisih čeških, troje specielnih publikacij o Masaryku — to je bil jubilej. Njegovo glasilo „Čas“ ni izšlo v slavnostni izdaji, a bilo je vsebinsko polno. Delo se je proslavljalo z delom! Tako na Češkem!¹ Tudi pri nas nismo prezrli tega važnega trenutka. Napredni, neodvisni slovenski dnevnik „Jutro“ je prinesel dva članka o Masaryku, enega izpod peresa dr. I. Laha. Po jubileju je izšel še en članek, posnetek po različnih listih. „Slovenski Narod“ je prinesel podlistek od dr. V. Zupana, ter pozneje eno kolono o „pomenu prof. Masaryka“ od R. K. „Ljubljanski Zvon“ je priobčil kratek oris Masarykovih idej. V „Slovanu“ je o njem napisal dr. V. Zupan članek. Če omenim še „Slovenca“ ki je pisal oekaj o Fererju . . . je to ves jubilej v časopisju. Predaval je ob šestdesetletnici dr. Dermota v Gorici ter v Trstu. V Ljubljani je priredila „Prosveta“ javno predavanje, taisti predavatelj je predaval tudi v Trstu pred delavci. — To je pregled jubileja pri nas v domovini. Značilno je, da so ga slavili mlajši. Gospodje, ki so mu tovariši po poklicu — profesorji in politiki — ti so prezrli jubilej. To je Slovanstvo našega Slovenstva. Če bi kdo pisal o jubilejih pri nas, bi bila tista črtica dobra psihološka študija, pa ne nam v prilog. . . .

V Pragi je proslavila jubilej naša organizacija „Adrija“ 5. maja. Predaval je dr. Lah, dr. Vošnjak in R. Krivic. Tiho, a dostojno je proslavila narodno-radikalna praška organizacija šestdesetletnico. Na slavnostnem večeru so bili v zelo častnem številu navzoči tudi gg. Ilirjani. —

Eksekutiva narodno-radikalnega dijaštva je tudi sklenila, da proslavi 60letnico prof. Masaryka po svojih možnostih. Hoče doprinesti učitelju, ki je imel precejšen upliv na razvoj naše struje mal znak hvaležnosti. In to s tem, da izda v svojem glasilu par monografij o svojem mojstru. Celotne slike ne more podati, v to ne zadostuje cel letnik „Omladine“. Zato podajamo le najvažnejše, in to v takšni formi, da jasno stopijo na dan ideali, za katere živi in dela prof. Masaryk. Povemo odkrito: vzgojevalni moment nam je stal pred očmi, ko smo pripravljali to-le publikacijo. Pokazati mladini, kod naj gre njena pot, da doseže vspehov pri delu za se in za svoj narod.

¹ V kratkem izide „Zbornik Masarykov“ iz redakcije dr. Beneša, prof. Drtine, dr. Herbena, prof. Krejčija. Delo bo obsegalo prispevke od več kot 50 avtorjev, učenjakov, politikov, žurnalistov in pisateljev čeških, slovanskih in tujih.

Važna naloga nas čaka na Slovenskem. Z vso silo se je pojavilo pred nami slovensko vprašanje. Napravilo se je že par poskusov rešiti to vprašanje: pa se ni hodila prava pot, kakor da bi se ne poznala naša kulturna zgodovina. V krščanstvu na eni strani, v klerikalizmu na drugi strani se išče in vidi izhodišče ter rešitev. In kulturni boj se odklanja, češ, da je nasilje. Moram reči, da se je rešitvi slovenskega vprašanja približala najbolj „Svobodna Misel“ s par finimi opombami. Toda to ne spada sem, hočem le pokazati, s kakšno močjo se je pojavilo pri nas slovensko vprašanje, da ga rešimo.

Za nas je slovensko vprašanje problem malega naroda. In kdo je rešil problem malega naroda globokeje in bolj vsestransko kot ravno prof. Masaryk. V tem leži njegov pomen, posebno za nas Slovence.

Mladina, ki bo enkrat nastopila s svojim delom na Slovenskem, bo potrebovala več Masaryka. Študira naj ga kritično, ne sledi naj mu brez-pogojno; morda ravno v verskem vprašanju pride do drugega, pozitivističnejšega prepričanja. V današnji publikaciji ni kritike. Čemu? Kdor je globok, ta bo kritiziral sam; in isto bo lahko, če ima verno sliko pred seboj.

Predno grem dalje, naj podam par življenjevinskih dat, povzetih po životopisu dr. J. Herbena, ki ga je objavil v Masarykovi številki „Češke Misli.“

Tomaž Masaryk se je rodil 7. marca 1860. l. v Hodoninu na Moravskem. S starši — oče je bil služabnik na cesarskem posestvu — se je preseljeval z enega kraja v drugega. V devetih letih je menjal petkrat svoje bivališče.

Splošno se veruje, da je človek odvisen od narode, v kateri je zrastel; in kako je vplivala ta na Masaryka? Skoro vsa pokrajina, ki je bila dečkov dom, je bila stepa. In kako vpliva takšna ravnina? Ravan navadi človeka, da hoče viditi do daljin brez ovir. Kar mu ovira pogled, bi najraje porinil na stran, vse griče in holme. Ker je pa ravan enoličnejša, revnejša na utisih, si pa hočemo vsak predmet in vsako malenkost na njej dobro ogledati. Tu se nam vzbujata radovednost življenja, tu se razvija pozornost, ki je Masaryk ni samo enkrat imenoval temelj znanstvenega dela.

In še eno lastnost si pridobiš v ravnini: potrpežljivost. Dolgo moraš tu opazovati in čakati na posledico.

Po dr. Herbenu je tedaj naroda pripravila Masaryka h koncentraciji, katero je on v stanu prenesti na svoj predmet in izčrpati ga do kosti, in k potrpežljivosti.

Ono pogosto preseljevanje je imelo tudi svoj pomen za Masaryka. Kot talentiran deček je bil gotovo nekoliko častihlepen, in kamorkoli je prišel, gotovo ni pustil, da bi bil kdo izmed njegovih sovrstnikov nad njim. Za nadstališče se je potegoval vedno in priboril si ga je na en ali drug način. V tem večnem boju proti večini še izza deških let sem, se je razvila njegova silna, grozna energija. Ni odstopil, pa naj je bil položaj še tako kritičen.

Vidimo s tega, da ima marsikakšna značilna lastnost prof. Masaryka svoj izvor v razmerah, v katerih je živel kot deček.

Življenje, ki ga je imel priliko opazovati med podaniki grajščin, njihovo razmerje do gosposke ter življenje gosposke mu je vzbudilo njegovo socialno mišljenje, ki je šlo pred verskim.

Z enajstimi leti je šel na nižjo realko v Hustopeč, napravil tu prvi in drugi razred, na kar je začel kot trinajstletni praktikant učiti v šoli v Hodoninu. Toda ne dolgo. Starši so ga poslali na Dunaj, učiti se umetniškega ključavničarstva, odkoder se je pa kmalu povrnil domov in se pričel učiti v kovačnici. Toda že leta 1864. je bil zopet v učiteljski praksi v Čejkovicah.

Učil se je tu latinskih besed, kot ministrant, ter delal skušnjo čez prvi gimnazijski razred, na kar je v jeseni l. 1865. vstopil v drugi razred na gimnazijo v Brnu, kjer je ostal do 6. razreda vedno prvi; leta 1869 se mu je namignilo, da naj odide drugam; presvobodomiseln je bil za gimnazijo. Krenil je zato na Dunaj, ter tu napravil 1872. maturo, l. 1876. doktorat filozofije, nakar je šel študirat v Lipsko in po dveh letih se je habilitiral na dunajski univerzi kot privatni docent. Njegov habilitacijski spis je bil: *Selbstmord, als sociale Massenerscheinung.* (Socijološka monografija.) 1882. l. je prišel v Prago, na češko univerzo, kot izreden profesor. Tu je moral čakati 13 let na imenovanje, dasiravno mu je bilo obljubljeno, da postane redni profesor že po 3 letih.

* * *

Dr. Herben pripoveduje svoje spomine o Masaryku visokošolcu, kako je živel na počitnicah: „Sedel je doma pri starših in neprenehoma delal. Urejeno je imel svoje življenje čisto po urah: v tem in tem času je nepretrgoma delal, ob gotovem času hodil na dolge sprehode ven iz mesta. Na večer je včasih obsedel tudi z nami študenti. Pil je vino, kot mi, pel z nami, ter po gledaliških predstavah tudi včasih z nami zaplesal. In morem reči, zato ker to razumem, da je bil eleganten plesalec. Bil je sploh eleganten mož. Vitek, elastičen, pristrčen, preprosto a dostojno oblečen. Nosil je vedno mehek klobuk z velikimi okraji. Tudi ščipalnik se mu je zelo podal.

Kar je nam študentom zelo imponovalo, je bilo to, kako zelo z vrha je Masaryk delal s takozvanimi boljšimi iz mesta Klobouk, namreč z najvišjimi uradniki — sodnikom, davkarjem, kontrolorjem, poštarjem itd.; na ulici jih je pozdravil in dosti, v družbi bodisi jih ni videl, ali pa je občeval z njimi tako prezirljivo, da se mu raje nihče bližal ni. Ne le, ker se mu je protivila družba s formami in uradniška nadutost: ampak on je direktno predbacival ljudem, ki so imeli ljudstvo vzgajati, pa ga niso vzgajali, ki so ga imeli vesti, a ga niso vedli, — samo sodili in pobirali davke. Ravno tako odbijajoče se je obnašal napram duhovnom. Edino izjemo je delal z evang. reform. duhovnikom Cisařem, sedaj moravskim superintendentom, s katerim je čisto hodil na svoje dolge izprehode po prirodi.“

* * *

Z njegovim prihodom v Prago se je kmalu začelo na Češkem čisto novo življenje. Je značilno, da je bilo prvo njegovo predavanje proti skepsi in tedaj vladajoči nemški filozofiji. Drugo predavanje je pa bilo o

verstvu. Boriti se hoče proti skepsi in nihilizmu ter verskemu indiferentizmu, ki ga je močno gojil ravno liberalizem. In že je stal vsled tega v sredi boja. Boriti se je moral na vse strani. Njegov časopis „Atheneum“ je prinašal literarne kritike; s tem se je začela čisto nova reformno literarna smer — pozneje zvana realizem. (Glej članek M. politik). Kot oster nasprotnik neresnice in praznega, frazerskega rodoljubstva ter goreč bojovník za resnico je kmalu začel boj proti „Kraljedvorskim in zelenodvorskim rokopisom.“ Pridružili so se mu možje, ki so imeli pogum izreči to javno, o čemur so bili že dolgo sami na tihem prepričani: da so rokopisi ponarejeni. V tem boju — ki je vse več, kot samo rokopisni boj, je to boj za resnico in naprednost — v tem boju je pokazal Masaryk hitro svojo ogromno, vsestransko izobrazbo. V tem boju je zmagal; toda nakopal si je s tem sovraštvo ščuvanega naroda na glavo.

Boji z žurnalistiko so ga privedli tudi na politično polje. L. 1893 se je dal voliti od Mladočehov v parlament. Ko je pa spoznal, da s svojimi naprednimi nazori ne more v klubu zmagati, je izstopil. Dr. Kramař in Kaizl — istotako realista — sta ostala še dalje v parlamentu ter se naposled spojila z Mladočehi.

Masaryk se je odslej z vso vnemo vrgel na študij češkega vprašanja. Njegove študije so spremenile naziranje Čehov na svojo zgodovino. Vse druge perspektive je pokazal Masaryk. Seve: odpor povsod.

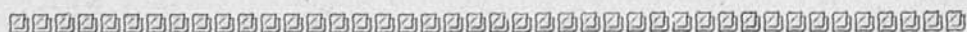
Prišlo je leto 1899 in z njim polenski proces; Hilsnerijada. Masaryk je nastopil z vso ojstrostjo proti vraži ritualnega umora. Takrat je pa ščuvanje proti njemu doseglo vrhunec. Zaneslo se je tudi na akademična tla. Demonstracije na univerzi. Očitano se mu je, da je od Židov podkupljen. Seve, to zato, ker je pisal proti vraži in kazal resnico. Naši slovenski katoliki ponavljajo ta neumna in nesramna očitavanja dan za dnevom.

Ko se je začel boj za splošno, enako volivno pravico, je Masaryk edini med profesorji korakal na čelu z dijaštvom, ki je demonstrovalo. Demokrat tudi v dejanju.

Svoje plodonosno delovanje na univerzi je l. 1906 ustavil, ko je bil izvoljen od ljudske stranke na Moravskem v parlament. Dela v parlamentu ne bom popisaval, kdor zasleduje politično življenje, temu so znani njegovi globoki govori v parlamentu za svobodo šol, vesti in prepričanja, govor „Veda in cerkev“ v Wahrmondovi aferi, ter slednji govor: o zagrebškem veleizdajniškem procesu.

Boj za resnico, to je znak celega njegovega delovanja, v parlamentu in izven parlamenta. V tem boju je doživel tudi tako težke trenutke, da je že pospravljaj svoje stvari ter se pripravljaj za pot v Ameriko. Pa to je minilo. In dočakal je zdrav in trden svojo šestdesetletnico, ob kateri priliki je izrazil, da je dosedaj še le predgovor svojega dela podal. Vsebina pravega dela še le sledi. —

O tem „predgovoru“ obravnavajo naslednji članki.

Dr. IVAN LAH:

MASARYK IN NARODNOSTNA FILOZOFIJA.

Bila je od nekdanj navada, da je hitela ukaželjna in po modrosti hrepeneča mladina „pred noge“ velikim filozofom, da sliši nauk življenja in besede modrosti iz njih lastnih ust. Knjiga navadno ne vpliva tako, kakor živa beseda velikega misleca, knjiga uči, beseda — rekel bi navdušuje. Mi pravimo: besede mičejo zgledi vlečejo. Zgled je torej silnejši nego beseda, a beseda je silnejši nego črka. So sicer veliki misleci, ki uplivajo bolj s knjigami nego z besedami: rekel bi, da so bolj učenjaki, nego učitelji; ako bi hotel govoriti z Vilj. Ostwaldom, bi mogel reči, da so to klasiki, oni prvi pa romantiki. Masaryk je bolj učitelj, nego učenjak, upliva bolj z besedo in z zgledom, nego s knjigami. Zato ga hoče mladina slišati. Ne trdim, da njegova dela niso učena in znanstvena, ampak iz njih slutimo duha, čutimo v njih več, nego je tam napisano, zato ga hočemo videti. Zato so tako polna njegova predavanja. To vabi k njemu tudi slovansko in slovensko mladino. In haj hočemo pred vsem izvedeti od njega, kake modrosti se učiti? Zdi se mi, da pred vsem to, kar nam on hoče dati, modrosti življenja, nauk dela, smer mišljenja, razrešitev sodobnih problemov. Eni iščejo pri njem odgovor na versko vprašanje, drugi na socialno, a danes, ki takorekoč vse probleme razrešujemo z ozirom na narodnost, hoče vsak narod razrešiti svoj narodni problem, narodnostno vprašanje. To vprašanje je časovno in pereče, posebno za male narode in Masaryk je prvi poskusil razrešiti problem malega naroda. V tem je njegov pomen za nas. To čutimo vsi, zato iščemo v njem odgovora na tako mnoga naša vprašanja. Mladina slutiti, da leži pred njo velik problem, hoče ga razrešiti, zato hiti „pred noge“ filozofu narodnosti.

Človek, ki je dosegel prvo kulturno stanje, se je gotovo takoj vprašal: odkod, zakaj, kam? Mislil je o pomenu in smislu sveta, življenja, sebe. Istotako narod. Dokler se nismo zavedali, se nismo vprašali: odkod, zakaj, kam, (namreč kot narod). Istotako nismo o tem mnogo mislili ob prvem boju proti tujcem. Mali narodi so se po probujenju vrgli s svojimi voditelji v boj za svoj obstoj, večinoma z romantičnimi sanjami o svoji preteklosti in v svoji samozavesti. Ko pa smo se osvobodili in bili samostojni, oziroma hoteli samostojni biti, tu smo se pogledali in prišlo je vprašanje . . . Kaj sedaj? Med tem je morda celo veda podrla vse one romantične sanje, ki so nas navduševale v boju, oziroma če jih še ni podrla, vidimo morda, da ni v njih nič resničnega, ampak da so delo iluzije navdušenja. Tu se torej pojavi narodnostni problem, ne samo vprašanje, kako se ohraniti, kako se bojevati proti drugim, dobiti političnih pravic, ampak tudi, v čem je smisel samostojnega življenja, kaj in kam hočemo, kakšen namen ima naš narod, njegovo razmerje do drugih itd. Kakor vprašanje človeka, tako je tudi vprašanje naroda, oziroma problem njegov.

Kaj je narodnostna filozofija?

Kaj pa je nam danes filozofija v ožjem pomenu sploh? Je znanost o življenjskem in svetovnem nazoru človeka.

Danes hoče imeti vsak narod nekaj svojega, lastnega. Poleg kozmopolitizma danes vidimo stremljenje po narodni individualnosti, samostojnosti, neodvisnosti. Preje so imeli narodi vseh različnih narodnosti eno vero — cerkev je hotela, da morajo imeti vsi njenega boga — danes je stopila narodnost nad vero in tej narodnosti je treba dati vsebine, celotni življenjski nazor.

Evropski narodi so v svoji mladosti prejeli nov življenjski in svetovni nazor od katoliške cerkve, ki je s svojim univerzalizmom hotela obvladati cel svet. Ti narodi so bili, da govorim s Paulsenom „mladeniči v stari obleki“. To so tudi kmalu začutili in so začutili svoje sile, kakor hitro se je začela prva domača kultura. Vkljub enotnosti in edinosti cerkvenega nauka se ne more reči, da so vsi narodi jednako verovali; vsak narod si je prilagodil katoliško vero po svoje, svojim potrebam in razmeram primerno.

V reformaciji in renesansi se prvič odločno pokažejo individualnosti narodov. Luther povdarja svoje nemštvo, Hus svoje češtvo, celo Trubar govori o slovenski narodni cerkvi. Renesančni individualizem („quidquid summa ac proprium“) se pokaže v vsakem narodu. Protireformacija je hotela postaviti na svetu zopet „en hlev in en pastir“, toda prepozno. Koncem 18. stoletja se vzbude narodi, odlagajo skupno kleriško obleko in hočejo obleči svojo narodno nošo. Latinščina pade kot skupni jezik, ne nadomesti je niti elegantna francoščina, niti uradna nemščina, vsak hoče govoriti svoj jezik. S samostojnim jezikom pa so se budile tudi druge sile. Rastla je literatura, kultura. Padla je skupna vera. Narodna kultura je imela nadomestiti staro vero. Nastal je tozadevno kulturni boj. Narodnostna filozofija ima nalogo spoznati, kaj je v narodu narodovega, njegovega ter mu v tem pokazati pot in cilj življenja.

Narodnostna filozofija je del praktične filozofije, ki se v praksi izvaja kot politika. Zato zahteva Masaryk od politikov, da niso diletantje in od učenjakov zahteva, da se pečajo tudi s časovnimi vprašanji, s praktičnimi razmerami.

Dokler ni bilo narodnosti, oziroma narodne zavesti, tudi ni bilo narodnega problema. Vidimo, da je Grke zanimal pred vsem svetovni problem, potem človek, potem družba, država in značilno je, da je ob času propada prišel etični problem, vprašanje o življenjskem nazoru. Srednjeveški človek ni poznal narodnosti, njegov jezik je bil univerzalen (srednjev. latinščina) in univerzalna so bila vprašanja, ki jih je hotel rešiti. (Univerzalizem.) V renesansi in reformaciji se pojavi osebni in naroden individualizem, toda kmalu je izginil v verskem fanatizmu, kteremu je stala vera nad narodnostjo. Komensky, veliki pedagog te dobe, stavi sicer jezik še v službo vere (ne cerkve), vendar hoče, da se dvignejo narodi poučevani v šolah v svojem jeziku. Pravi narodnostni problem pa se je pojavil šele, ko je pretela narodom v tej ali oni smeri poguba. Ko je ječala premagana Nemčija pod Napoleonovimi nogami, se je vzbudila nemška samozavest, vstala je sila,

ki se je ne le oslobodila, ampak je zrastle in hotela vladati. S tem so prišli v nevarnost drugi narodi v sosedstvu. Nastal je boj. Ampak boj ne filozofira. Boj za obstanek je nekaj instinktivnega, čustvenega, boj obstoja in samostojnost mora biti delo razuma. Poglejmo Grke, kako se bijejo proti Perzijanom brez velikega filozofiranja. Po zmagah je vzrastlo njih blagostanje, bili so svobodni. Toda kaj sedaj? Kako ostati na tem vrhuncu, oziroma rasti dalje, razvijati se, v kako smer? To so bila težka vprašanja, ki jih ni rešila niti Platonova država, niti Aristotelova politika. Prišel je propad in razpad. Ni bila to le notranja nesloga itd. Ni bilo sil, značajev, jasnih ciljev. Grki so upali na veliko kulturo, da jih reši. A ta jih ni rešila. Kulturno so sicer obvladali svet, ampak sami so kot narod izginili v kozmopolitizmu. Je to tipičen zgled za male narode. Njih filozofija je čisto grška, plod njih jasnega, naravnega duha, ampak ni narodnostna. Razločujejo sicer dobro med Grkom in „barbarom“, t. j. vsak človek izven Grka, toda počasi preide Grk v Helenca in Helenec hoče biti svetoven človek. Napojili so stari svet s svojo kulturo, toda pozabili so nase. Ko so se bojevali zase, so rastle, se spoznavali in si dali svoj narodni izraz, potem pa so stopili v tujo službo in so propadli.

V tem boju za obstanek so bili in so še dozdej recimo avstrijski slovanski narodi in so v njem rastle. S prosveto k svobodi. Izobraževali so se, navduševali, delali, žrtvovali. V tem so spoznali sami sebe. Kaj je to Čeh, Slovenec? Ali le človek, ki govori češko, slovensko? Ali kaj več? Kakšen pomen ima boj za narodnost? Ali je to le boj za jezik? In kakšen pomen ima narod na kraju kjer je, kaj hoče, kako in kam? Kakšno bodi njegovo pravo razmerje do države, do bratskih narodov, do tujih narodov? Kakšna bodi njegova vera, njegov življenjski nazor, v čem naj najde smisel svojega obstoja? Kako se vzdržati in se v pravi smeri razvijati dalje. Vsa ta vprašanja se ne dajo rešiti kratkomalo tako, kakor so to skusili klerikalci, ko so napisali: kakor človek je tudi narod na svet poslan od Boga, ima svoj namen, da služi Bogu in se zveliča. Od ljudij, ki stoje na ultrakatoliškem stališču, je naravno, da so vprašanje zagrešili tako. Kakoršen bodi posameznik, tak narod. Kakor je posameznik član cerkve in mora biti pokoren ter vse delati v večjo čast božjo, tako tudi cel narod. Posledica tega je tudi trditev: Križ v roki je edina rešitev naroda. Leta 1910. se je to odločno povedalo na Slovenskem. Ako je to resnično, potem je vsako drugo naziranje nenarodno, napredna politika nesmisel, boj za obstoj nepotreben. Narod ima svoj namen in smisel v življenju: namreč: služiti cerkvi in s tem Bogu. Množiti silo cerkve in s tem večati čast Boga. To je njegovo poslanje od vekomaj do vekomaj. Kakor mora biti človek podložen hierarhiji cerkve, tako tudi narod. Duhovščina mora biti čez vse, mora ga voditi in predstavljati pred svetom. Edino ona. To je naša narodnostna filozofija, ki se izvaja tudi v praksi s tako doslednostjo, kakor da bi v nji morali videti božjo voljo.

Predno se je na Češkem razvila podobna narodnostna filozofija, oziroma predno je bil rešen narodni problem na ta način, je nastopil

Masaryk. V tem je njegov pomen za Čeha in za nas, ker je podal metodo, kako je treba rešiti narodni problem. Stojimo pred problemom: kultura in narodnost, vera in narodnost. Zdi se nam in vedno trdimo, da kulturno silnejši narod uniči kulturno slabšega, zato slavimo može, ki delajo na polju kulture. Drugi pa so, ki trdijo, da tuja kultura ni zdrava, da je vera nekaj, kar je z narodnostjo nerazdružljivo in pripuščajo kulturo le v toliko, kolikor se ne dotika vere, češ da je le ta narodna in koristna, (pri nas zahtevajo celo, da mora pospeševati vero, oziroma versko stranko.) Ta problem vidimo jasno na Ruskem in Polskem. Poljaki smatrajo svoj katolicizem za najboljši ščit narodne obrambe proti protestanskim Prusom in pravoslavnim Rusom. Sprejemajo sicer svetovno kulturo, a varujejo vero. Toda vprašanje je, če ni kultura ona sila, ki jim zagotovi obstoj in razvoj. Ali pogledjmo boj 40 tih let v Rusiji med slavjanofili in zapadniki, boj med zapadno kulturo in naivno pravoslavno versko dušo. Eni so zato, da se sprejme zapadna kultura in se s tem dvigne Rusija, drugi so za to, da se razvija Rusija po svoje in ostane strogo pravoslavna.

Razvoj je sila, ki je nevzdržljiva. Z njim se razvija in širi kultura, danes hitreje nego preje. Je nemogoče ostati brez tujih uplivov in je težko določiti, kaj je splošno, torej tudi naše, in kaj je tuje, nevsprejemljivo. Ne morem dvomiti, da je kultura silnejša, nego vera, da zmaguje nad njo; vidimo namreč da ona spopolnjuje človeka in človeštvo, da je moderna humaniteta nje delo, da stremi za blagostanjem človeka, narodov, človeštva. Vera dela nasilje, kliče na boj, dela vojske (najbolj verska doba je čas najgrozovitejših vojsk) i. t. d. Humaniteta je proti nasilju, proti vojskam, hoče svobodnega razvoja, ljubezni. Seveda zagovorniki vere trdijo nasprotno, zamenjavajo kristjanstvo, vero in cerkev in govore o svojih dobredelnih zavodih. Toda v tem je razlika, da humaniteta dela vse za človeka, dočim ima cerkev svoj namen. Vobče je praksa različna od teorije in dobredelnost verskega (ne vernega) človeka se konča, kjer se gre za protivero.

Očita se kulturi tudi, da vodi človeka in človeštvo v samomor, da ne zadovoljuje, da dela družbo nesrečno, ker ji ne daje gotovosti, je torej protinardna in protidružabna, socialno zlo.

To je principijelen boj med naprednjaki in nazadnjaki že tekom pol stoletja, je to isti boj, ki ga prebije vsak inteligent, ko globlje pogleda v svet. Boj med naivnim verskim starim človekom in med novo kulturo, ki ga obdaja.

Ta boj se je začel na Češkem še pred 1848. (Jungmann, Palacký, Havlíček) pri nas je dobil svoj razločnejši izraz po l. 1870. (Levstik, Stritar, Vošnjak). Pri nas je zmagala katoliška filozofija, verska struja začeta z Mahničem, na Češkem je nastopil Masaryk in je razrešil narodni problem v drugem smislu.

Okolnosti so bile različne. Pomisliti moramo, da je bila najslavnejša češka doba ravno v boju proti Rimu, (Hus, Češki Bratje, Komenský) dočim smo pri nas imeli le polstoletja reformacije, ki ni bila tako globoka kot češka. Na Češkem je ostal protestantizem in narodni buditelji so bili po večini protestanski ali protikatoliški: (Dobrovský, Kollař, Palacký, Safařík,

Jungmann, Havliček) dočim se je pri nas na reformacijo pozabilo in se preporod ni naslanjal na njo. Zgodovina je torej govorila tam drugače, nego pri nas. Pa tudi sedanost. Narodni buditelji so večinoma (tudi duhovščina) izhajali iz prosvitljenstva in se sklicevali na francoske pisatelje, pri nas se je le o Prešernu govorilo, da je freigeist, v smislu prosvitljskih idej si ni nihče upal pisati narodu. V kljub francoski Iliriji ni k nam prišlo skoraj nič francoskega „svobodomiselstva“, napredni duh se je pojavljal le v jožefincih. Poslej je izginil podoben duh pri nas. Razvoj je šel torej na Češkem hitreje nego pri nas in je tudi preje nastala kriza. Tu se je v pravi čas pojavil Masaryk, ki je krizo premagal in rešil narodni problem češki v kulturnem smislu, ne rečem le v naprednem, ampak v narodnem smislu. Pri nas pa, ko je nastalo vprašanje med kulturo in vero, je prišel „Rimski Katolik“, in zmaga ni bila težka. Stritar je umolknil, Gregorčič je utihnil, Aškerc se je branil s pesnimi, naprednjaki so vodili svojo napredno politiko in povdarjali svoje kulturno stališče, toda to stališče niso okrepili s kulturo, napredni politiki niso pridali naprednega dela, tako je zmagovalo versko stališče in delo nasprotnikov. Tu smo danes.

Problem je razrešen in posledice se izvajajo deloma logično, deloma z nasiljem. Deloma iz prepričanja, deloma prisiljeni prestopajo ljudje k zmagovalcem. Mi pa stojimo in gledamo in čutimo pred seboj vprašanje, ki ga je treba razrešiti; je to naše in je to narodno vprašanje. Torej važno dovolj, da se razreši.

Ako smatramo kulturo za ono silo, ki je navratna, ki prodira tako ali tako v narod in preplavlja narode, ki je ne sprejemajo, ako verujemo na nadaljni razvoj narodov na podlagi sedanjih pridobitev kulture, ako torej priznavamo, da kultura dviga in spopolnjuje človeka in narod, da ga osrečuje in množi njegove sile, potem moramo razrešiti ta problem v kulturnem smislu, poglobiti se moramo v narodno psiho, najti bistvo slovenstva, analizirati našega človeka, pregledati zgodovino in razvoj naroda, dobiti v njem tip slovenskega človeka, spoznati njegove velike trenutke, njegove težnje in želje, njegovo misel in naziranje, pregledati temelj njegovih nazorov, razmerje naroda do kulture in vere ter v globokem spoznanju razmer določiti smeri nadaljnemu razvoju. V tem nam bo Masaryk pravi učitelj. Iz jasne preteklosti in sedanosti bi videli pot v bodočnost, imeli bi jasen program in stopili bi na temelje zdravega razvoja. To zahteva čas. V tem bi se pokazalo, ali so prav zadeli oni, ki hočejo postaviti cel nadaljni razvoj na versko katoliško stališče in hočejo od tod naprej. Kam? Videlo bi se, ali v našem človeku res ni nič več, nego kos zakrknjenega klerikalca. Ali naš narod res nima drugega smisla in namena, nego služiti kot veren sin katoliški cerkvi in množiti božjo čast na zemlji? Ali je res v tem njegova rešitev in bodočnost? Ali je tu po božji volji, ali nima tudi sicer opravičenosti. Ali se naj drži vere, ali naj sprejme kulturo. V čem bo velik in silen, v čem je njegovo blagostanje in sreča. Kaj mu zagotovi bodočnost? Inteligenca je v narodu to, kar pri človeku razum. Masa naroda se razvija, oživi večinoma po čustvu, inštinktu. Demagogi to dobro vedo in izrabljajo

ona čustva in inštinkte, ki njim koristijo. Razum pa mora razumevati tudi čustvo in mu pokazati pravo pot, kajti „čustvo brez razuma je slepo. Nasprotno mora čustvo razumu dajati življenje, vsebino, kajti „razum brez čustva je prazen“. Harmonija je tudi tukaj ideal popolnosti: Ako hočemo biti torej res duševna inteligenca naroda, nele navidez, ampak v resnici, ako hočemo, kar moramo, iskati pravih potij življenja, moramo razumevati in spoznavati, gojiti, kar je pravo in zdravo, razvijati dobre sile, izpopolniti prava čustva, objasniti zdrav inštinkt ter s tem razvijati naš narodni značaj. V tem obstoji narodnostna filozofija.

Ta filozofija se je mogla razviti šele, ko smo mesto evropskih držav oziroma Evrope dobili evropske narode, ko so stopili v življenje drug ob drugem mladi junaki, ki so toliko stoletij mirno spali prikriti z lepokano idejo srednjeveške kulture in njene latinščine. V svojem krilu jih je nosila Evropa, dokler niso stopili sami na svoje noge. Stopili so drug za drugim, kdor je preje stopil, je preje rastel, osvajal si je svet in ni rad videl v svoji bližini soseda, hotel je, da bi vladal nad njim s svojo močjo. Toda vse, kar se zaveda življenja, se brani smrti. Tako so se branili vsi, ki so se drug za drugim porodili iz krila matere Evrope. Boj je bil hud, mnogim se ni niti prisojala pravica do življenja toda ljudje so se sklicevali na pravico, ker pa so se bali, da bi jih ta dovolj ne čuvala — pravica je slepa, a zato sliši velike bolj nego male — zato so tudi narodi videli rešitev v sebi. Skrbeti zase, vzgojiti se, okrepiti se in si uravnati razmete tako, da bo za vselej zagotovljeno življenje. Zato so stopila v ozadje ona vsečloveška vprašanja, ki jih je reševala stara Evropa na podlagi „starih“ ali na podlagi biblije: o veri, o Bogu, o svetu, o človeku, prišlo je glavno vprašanje, kaj naj od vsega sprejemem jaz kot narod, kaj je moje, kaj tuje, kaj me dviga, kaj niči, kaj je jaz in kaj ni jaz, kaj hočem in kako naj živim? V tem vidimo pomen narodnostne filozofije. Spomnimo se na novokantovsko šolo na Nemškem, ki vidi v Kantu narodnega filozofa in protestantizem za nemško vero. Ali na pozitiviste!

Kakor nekako vsako dobo zaključuje filozofija in iz nje prihaja revolucija in prvine nadaljnega razvoja, tako tudi narodnostna filozofija ni mogla biti pred pojmom narodnosti; še-le ko je narodnost prešla vse faze razvoja: mitično, politično, filozofično, je izšla iz nje narodnostna filozofija, ki naj razreši njen problem.

V tem je veliki pomen modernega filozofa. Ne rečemo, da je to edini pravi predmet moderne filozofije, ampak je tudi predmet. In Masaryk je bil mož, ki se je lotil problema malega naroda. Težko delo. V tem je njegova modernost, njegov pomen za Čeha in za nas. Zdi se mi, da nas ta stran njegovega dela najbolj zanima in vabi mladino k njemu. Mladina hoče naprej, hoče rešiti problem, ki je časoven. Poleg verskega in socialnega vprašanja je dobilo narodnostno vprašanje v njem svojega filozofa. Hitimo k njemu, kakor je vedno hitela mladina k nogam velikih učiteljev iskat modrosti, resnice odgovora na vprašanje, a naše vprašanje je drugo, nego je bilo nekdanj: je versko, je socialno, a pred vsem narodnostno. Masaryk

je že v začetku svojega dela obstal pri narodnostnem vprašanju in pri vprašanju o veri in kulturi. Že l. 1876. je izšla mala njegova razprava: Plato kot rodoljub, kjer je skušal opravičiti grškega filozofa, braniti proti prof. Niebuhru, ki je v Platonu videl odpadnika, brezdomovinca. Nekaj let potem, je moral Masaryk braniti pred podobnimi očitaji sam sebe. Leto nato je prinesel Šemberov almanah Masarykovo studijo: O napredku, razvoju in prosveti.¹ Tam konča s sledečim odstavkom: „Ako se hočemo torej v resnici spopolnjevati in napredovati, ne smemo se ogibati dela, s katerim se napredek v resnici dela, ne smemo se držati lažiapostolov prosvete ampak to delati, kar je v resnici dobro. Pravi cilj pa more najti le veda. Kdor plove brez cilja v svetovni reki, je zgubljen, ta služi le drugim za stroj; zato se moramo kmalu vprašati: ali imamo pravi cilj, pravi ideal; brez pravega cilja, brez pravega ideala ni mogoč napredek. Kake ideale torej imamo?“

To vprašanje je stavil Masaryk torej že l. 1877. In videlo se je, kako zelo različni so ideali različnih strank in smerij. Iz tega je bilo treba najti to, kar je res češko in ima smisel in pomen. Masaryk je pokazal, da se je pri oni naglici, s katero se je začel kulturni prepород, vsprejelo mnogo tujega, mnogo slabega. To se je pokazalo ravno na literarnem polju v javnem življenju, v nejasnosti v političnih strankah. Zato je Masaryk kmalu proglasil politiko kot vedo, to „čemur se pravi politično filozofirati“. — „Ni narodne politike brez narodne filozofije, politika mora sloneti na globlji filozofiji, nego na oni, ki jo daje le zdravi smisel“. („Karel Havlíček“, konec). Zato je bil Masaryk proti diletantizmu v politiki, posebno ko je čas prinesel seboj nekako epidemijo in je vsak hotel ne le politizirati, ampak tudi politično nastopati brez primerne širokega razgleda in globokega pojmovanja, za kaj gre. Od te dobe je Masaryk imel mnogo prilike videti boj za narodne ideale in premišljati o tem, kakšni so narodni ideali. V začetku osemdesetih let ga je zanimala verska skepsa, samomor in sploh versko vprašanje, toda že l. 1886. se je začel znameniti rokopisni boj, ki je v resnici mnogo več, nego le boj za pristnost staročeških rokopisov. Skoraj vsi večji učenjaki so dvomili o pristnosti kraljedvorskega in zelenogorskega rokopisa, toda Čehi so branili njih pristnost, kajti rokopisi so uplivali na narodno probujenje in pričali o staročeški kulturi. Zato so jih pustili tudi oni, ki so morda v njih dvomili. Rokopisi so stali kot maliki v dobi, ko že nihče vanje ne veruje. Nekdaj so bili morda potrebni, toda resnica mora biti več nego maliki. Tako je Masaryk začel z nekaterimi mladimi učenjaki boj. V rodoljubnem taboru je nastal krik in vpitje. Izdajalec, ki ruši domače svetišče. Masaryk pa je povedal, da nas mora voditi resnica, ne lažnjivi maliki. In maliki so padli, narod pa zato ni padel, ampak je videl, da mora iskati resnice in rešitve vsebine v zunanjih znakih. Mesto porušenih malikov, je hotel dati narodu zgodovinsko resnico ter poiskati v

¹ Oboje ponatisnjeno v slavnostni številki „Besed Času“ z dne 6. marca 1910.

nji ideale bodočnosti. Spomeniki rokopisi so lagali, bili so pisani z namenom, kazili so zgodovino. Mesto izmišljene staročeške zgodovine, ki je mogla stati le v navdušenju verujoče množice, je dal Masaryk narodu živo, prepričevalno zgodovino, dobo Husa in taborov, boj češkega naroda za samostojnost. Od tu naprej je bilo treba zasledovati razvoj in najti cilj. Res se je začela razgrinjati pred narodom njegova prava junaška doba. Kakor obujen je stal tu Jan Hus, reformacija, Češki bratje. Toda stal je tudi Chelčický, Žižka, Komenský, teolog, bojevnik, učenjak. „Čigav narod torej smo in kaj hočemo?“ je vpraševal Masaryk. V več svojih delih je skušal Masaryk rešiti vprašanja in če ne rešiti, vsaj objasniti jih: Slovanské studije (1889.), Naša sedanja kriza (1895.), Naša politična situacija (1891.), Jan Hus (1903.), „Karel Havlíček“ (1905.), Narodnostna filozofija najnovejše dobe (1905.), Češko vprašanje (1908.), Potreba napredne politike (1908.). Poleg tega je govoril o istem vprašanju na predavanjih in raznih shodih.

Masaryk je bil proti temu, da se slavi vse jednako s češkega stališča, da danes slavimo Husa, jutri gremo za procesijo, danes postavljamo spomenik Žižki, jutri smo zvesti katoliki. Zdi se mi, da smo sedaj tudi pri nas v času, ko se je treba odločiti prav zato, ker se je odločila tudi klerikalna stran: tam so rekli: tako in nič drugače: mi sami in samo mi, kar je katoliškega, je naše, kar ni, ni naše, niti slovensko. Z naprednega oziroma kulturnega stališča bi bilo treba pojasniti, v koliko je naše, kar je katoliško, zakaj se je pojavljal in se pojavlja odpor proti klerikalizmu — katolicizmu in kaj je res naše. V tem si nismo na jasnem, to se vidi pri vsakem jubileju. Glede ljudstva so jubileji podobni onemu, ki ga je našel v Ljubljani Kurent: vseeno je, koga slavimo; inteligentu bi ne smelo biti vse eno; to „vseeno“ ali nejasnost, negotovost, cincanje in omahovanje je bilo vzrok, da je danes na Slovenskem tako, kakor je, da ni niti pravega boja, niti odpora, da se piše „o mladini brez vzleta“, „o narodu brez ciljev“. Mi pravimo: ako bo vsak kot kamen, potem bo cel narod kot skala. Toda to razmerje je treba šele določiti in vlitii v obliko smisel: kaj mi je narod, in kaj sem jaz narodu. Ali mi je narodnost več nego vera, ali manj. Katoliku mora biti manj. Smisel njegovega in narodnega življenja je v veri, v cerkvi. Tuj katolik mu mora biti več, nego domač brezverec. Narodnost je Mahnič proglasil za poganski kult in boj, ki ga je začel z Rimskim katolikom, ga dosledno izpeljal ter končal z zmago. Kulturni človek stavi danes narodnost nad vero, spoznal je, da ljudi ne družii tako silno jednaka vera, kakor narodnost. Na našem jugu, na Balkanu se bo razvil v tem oziru velik boj v bližnji bodočnosti, kajti tu najdemo t. zv. narodne vere: pri Turkih, Bolgarih, Srbih. Znamo pa recimo Srba, ki je turške mohamedanske vere. Kam pojde ta? Če je veren, pojde s Turki, če je naroden s Srbi. Kako veliko ulogo igra vera recimo že pri srbsko-hrvatskem vprašanju. Tu se družii verski fanatizem z narodnim in političnim. Edino sredstvo proti temu boju je kulturno stališče, ki se ne dotika vere ter deluje v tem smislu, da vera stopi v ozadje pred narodnostjo, kot zasebna stvar posameznika. Ako se trdi, da je vera važna prvina vsake narodnosti ter se kaže na grško-rimski propad,

češ da je bil posledica verskega propada, potem ne moremo drugače nego pokazati na naravni razvoj, ki gre v tej smeri, da kultura raste brez ozira na vero in da je treba o nji podati trden temelj obstoja in razvoja prihodnji generaciji, ter tako posameznika, narod in družbo obvarovati propada s tem, da najde kot popolnoma naravno to, kar mu je prej zapovedovala vera. Zato se emancipirajo od vere, hočem reči od konfesij in cerkev, vse one važne prvine, ki so bile nekdanj izražene v verskih naukih in zaradi katerih se danes smatra vera, kot nenadomestljiva: t. j. vzgoja, morala, svetovni nazor itd. Zato se zahteva laična šola, laična morala itd. To je važno, ako se govori o narodnosti filozofiji. Tu se pojavi vprašanje o jezuitskem pravilu, da namen posvečuje sredstva. Kaj s tem? Ako bi ne bilo Boga, bi ga morali narediti, je rekel Voltaire. Ljudstvo potrebuje malikov. Recimo: kraljedvorski in zelenogorski rokopis sta bila važna v dobi prerodenja. Bila sta ponarejena, toda budila sta narod in mu govorila o slavni zgodovini. Mnogi so bili mnjenja, da sta malika v imenu narodnosti nedotakljiva. Masaryk je bil mnjenja, da je treba priznati ravno v imenu narodnosti njih nepristnost. Jednako si je ogledal druge malike: slovanstvo, pravoslavje, cirilmetodejstvo, husitstvo in drugo. Jasen mora biti ideal, za katerim gre narod, imeti mora v sebi resnico in življenje. Kaj nam je slovanstvo, pravoslavje, husitstvo itd. Za kaj se navdušujemo, kaj iščemo v njem. Ali n. pr. rusofilstvo, kaj hočemo kot narod od Rusije, kaj nam je, kaj imamo v nji.

Tudi mi smo imeli malike. Nismo imeli ponarejenih rokopisov, nismo napisali niti prave zgodovine, kaj šele, da bi jo po mažarskem načinu, ponaredili po svoje — ampak imeli smo vendar razne stvari, za ktere smo se navduševali. Peli smo: „Bože carja hrani“, a nismo pomislili, zakaj se navdušujemo, kaj nam je Rusija, kaj slovanstvo, kakšno bodi naše razmerje do njih; v l. 1848. ni bilo ideala razen „svobode“; kaj je ta svoboda in kaj je konstitucija, koliko ljudi je vedelo o tem? Gospoda si je to predstavljala po svoje, kmet po svoje. Nekaj časa smo se potem ločili v boju zoper nemčurstvo itd. V 70 tih letih smo na taborih zahtevali zedinjeno Slovenijo. S solzami je ljudstvo prisegalo, da ne zapusti svoje matere-domovine, danes komaj ve o onih časih. Potem se je glasila slovanska vzajemnost, navduševali smo se zanjo, a ostala je daleč od nas. Prišlo je rusofilstvo, stoje smo peli rusko himno, danes sedimo; rusko-japonska vojna je zrušila malika. Toda reče se navadno: Treba je laži, treba navdušenja. Čehi n. pr. do danes slave Belo Goro, Kostnico, tabore itd. Toda zgodovina je, ki mora govoriti resnico in kar je v nji neresničnega, ni večno, tudi če je uplivalo na razvoj. Masaryk ravno zahteva, da nas vodi resnica. Reklo se je: co české, to hezké. Ja Čech, a kdo vic. Ni vse dobro, kar je naše in treba je to priznati. Že Hus je rekel, da mu je ljubši dober Nемец nego slab Čeh, istotako pravi Masaryk: ni se treba slepiti in slepo ljubiti; ljubimo sebe, svoj narod a to s tem, da ga spoznavamo, da pripoznamo, kar je slabega in da ga tako spopolnujemo. Človeku, ki ljubi resnico, malik ne zadostuje in vsak človek spoštuje resnico toliko, da stori zaradi nje, kar bi storil zaradi malika, razlika pa je v tem, da je v resnici boj za

resnico, dočim se z maliki vodi boj za malike. V tem oziru je zahteval Masaryk, da se revidira politični in kulturni program češki, da se pokaže preteklost, kakor je bila in da se na reelni podlagi razvije delo za bodočnost. V tem oziru se je pri nas pozabilo na jasnost o vprašanih: navduševali smo se in narod se je navduševal, a po navdušenju ni bilo dela, ker ni bilo v nas resnice, ki bi jo bili stalno čutili v sebi. „Narod je sam sebi največji sovražnik“ pravi Masaryk in to je resnica. Ne ugonobe nas drugi narodi, ako ne bomo propadali sami in največji propad bi bil v tem, če bi lagali sami sebi. Pravimo, da nam odtujujejo, ljudi, otroke; to je mogoče samo pri nezavesti narodnosti, to pa zakrivi nepravno pojmovanje narodnosti pri onih, ki pravijo, da so narodni. Masaryk pravi: ko bi ti, kateri so dobri, in pravijo, da so dobri, storili svojo dolžnost, bi slabih že ne bilo. Isto velja glede narodnosti. Zato je Masaryku narodnost in ljubezen do naroda pozitivno delo.

Imamo pri nas svojo narodno filozofijo. Toda položena je na peščena tla vsakdanjega življenja. Potrebujemo narodnostne filozofije, ki bo rešila slovensko vprašanje ter pokazala nam smer, cilje in ideale nadaljnega razvoja. Imamo za seboj kos preteklosti. Treba jo je spoznati, izčistiti, analizirati. More nam biti šola za bodočnost. Zagrešili smo mnogo in čutimo maščevanje starih grehov. V tem spoznanju je treba prenoviti naše življenje. To je naloga mladine in najbližje naše bodočnosti. Ne dvomimo, da smo danes v globoki krizi, ki jo more rešiti le zdrava filozofija in pridno delo. Sicer zaidemo v tok, od koder bo težko zopet preiti na pravno smer. Ne smemo biti niti, kot ljudje niti kot narod brez ciljev in idealov, ako ne sprejemamo katoliških idealov, potem se moramo z Masarykom vprašati: kake ideale torej imamo. In treba bo iskati odgovora v njegovi in naši narodnostni filozofiji.

oo oo oo

„Verstvo ni in ne sme biti politika. Toda ravno verstvo je politika, seveda politika, ki služi močnim. Verstvo in cerkev bi morala biti branitelj npravnosti in ljubezni do bližnjega.“

oo oo oo

„Često se človek, ki išče prepričanja, utruji in nima potem nobene sile in energije, priti do prepričanja, in vsled utrujenosti postane brezbrizen. Brezbrizni ljudje pa so največji neprijatelji mišljenja in napredka sploh.“

oo oo oo

„Zlo moramo premagati z dobrim. Moramo zavračati vsakoršno nasilje in sicer dosledno, sicer ne pridemo dalje. Braniti se moremo in moramo. V skrajnem slučaju tudi z železom, toda ogibajmo se aktivnega nasilja in nasilja novega.“

T. G. Masaryk.

Dr. I. LAH:

KONKRETNA LOGIKA.

Nekaj misli.

Menda je zasluga našega srednješolskega zistema, oziroma ravnateljev in profesorjev, da se učenci, ki so absolvirali srednjo šolo, boje že od daleč vsake knjige, ki ima v svojem naslovu besedo „psihologija“ ali „logika“. To menda zato, ker smo tako srečni ali tako nesrečni, da imamo v srednješolskem učnem redu tudi takozvano propedeutiko. Kako je s to „propedeutiko“ na današnjih srednjih šolah, o tem bi se dalo pisati na dolgo in široko — in to ne v hvalo in slavo naše srednješolske vzgoje. Povdarjam samo, da se je vprašanje o propedeutiki na nemških srednješolskih konferencah mnogo temeljiteje obravnavalo, nego na predlanski naši konferenci za reformo srednjega šolstva. Poleg tega moremo samo konstatirati, da propedeutika, kakor je danes na gimnazijah, ne odgovarja svojemu namenu, da ne pripravlja za nikak globlji študij, nasprotno: da doseže včasih naravnost to, da se mladi ljudje vsled „propedeutike“ na daleč ogibljejo knjig, ki količkaj spominjajo na srednješolsko psihologijo in logiko. Napaka ne leži toliko v knjigah in v učnem redu, kakor v profesorjih, in to je škoda, ako pomislimo, da bi mogla biti propedeutika mladini res prava priprava za — vseučilišče.

Propedeutika, kakor je zdaj, se smatra pogosto kot nepotreben predmet, kot nekaj, kar je v šoli od več, neprijetna je profesorju in učencem. Porabi se pogosto — vsaj od strani učencev — za kaj bolj „potrebne in koristne“. In vendar bi se dalo v one suhoparne ure prinesiti toliko novega življenja. Treba bi bilo res ravno v tem predmetu profesorjev, ki bi iz ljubezni do predmeta in do mladine skušali podati to, kar je namen propedeutike na srednjih šolah, ne le formule, kroge in črte, ampak več, mnogo več.

Kolikor se spominjam, nismo prišli na gimnaziji celo leto do konkretne logike oziroma do vedoslovja. Ostali smo tam nekje pri soritesu. In vendar nam je mogel ravno v drugem delu profesor podati toliko lepega novega za življenje in za nadaljni študij. Pa morebiti je bila usoda, da je bil naš profesor slab in ni znal vzbuditi v nas nikakega zanimanja. Govorim to zato, ker se mi zdi, da se je godilo mnogim tako in jim je to škodilo. Po mojem mnenju bi morala biti ravno konkretna logika važen predmet propedeutike. Kar se formalne logike tiče, nam je podal dovolj lepih misli Dr. Rostohar v svoji knjigi „Uvod v znanstveno mišljenje“. Ne preostaja drugega, da opozarjam, kar se tiče konkretne logike, ob tej priliki na Masarykovo delo.

Želel bi, da bi poznali Masarykovo „Konkretno logiko“ naši mladi ljudje, ako ne že na koncu srednje šole, pa vsaj ob začetku svojega visokošolskega študija. Naj bi se ne ne ustrašili naslova, ako jih je ostrašila propedeutika, kajti Masaryk sam govori v predgovoru, da je bilo to delo namenjeno dijakom kot „uvod v filozofijo, kajti konkretna logika je pravi

Organon filozofije v Aristotelovem smislu besede“. „Ker se vsaka konkretna veda naslanja na odgovarjajočo abstraktno vedo, stoji abstraktna logika pred konkretno, toda abstraktna logika se izraža šele v konkretni.“ V tem bi bil izražen pomen konkretne logike v propedeutiki, ki bi nudila učencu mnogo več živega, življenjskega in potrebnega, nego abstraktna logika. Masarykovo delo je izšlo češko l. 1885., nemško l. 1886. in je bilo predmet mnogih obširnih diskusij.¹

Masaryk ni mogel podati takoj popolnega dela, tudi to ni bil njegov namen, kakor sam govori v predgovoru: zato je nazval češko delo „zásady“ (t. j. temelji k. l.) nemško pa: Versuch (t. j. poskus k. l.)

Konkretno logiko naziva Masaryk to, kar se navadno imenuje „Methodenlehre (nauk o metodi). Toda je več, nego nauk o metodi: je to, kakor pravi češki naslov: nauk o razdelitvi in sestavi ved, o klasifikaciji in organizaciji znanosti. Masaryk sam pravi, moj poskus je le program dela, ki ga bo treba izvršiti (v kolikor je namreč klasifikacija in organizacija vseh ved pravzaprav edina naloga konkretne logike). To važno nalogo in potrebo konkretne logike je prinesel čas sam seboj. Ako pomislimo na rast, razvoj in razdelitev ved v novejši dobi, vidimo, da se je bilo že težko orijentirati v znanstvenem svetu, ker so se od dne do dne množile nove — logike.

Skoraj do konca 18. stoletja smo imeli le univerze s štirimi fakultetami, ki so v svojem področju gojile gotovo število ved. Toda nastale so nove vede na polju tehnike, kemije, mehanike. Ker jim univerza ni odprla svojih prostorov so nastale tehnične šole. Tehnične vede so se hitro cepile; ako danes pogledamo tehniko in nje vede, vidimo veliko razliko med današnjo tehniko in pred tehnično šolo pred sto leti. Isti razvoj se je vršil na univerzi. Čim bolj so vede rastle, tem bolj so se tudi množile. Vede, ki so bile prej v področju drugih ved, so se osamosvojile. Nekdanja filozofija je obsegala v sebi vse vede, danes stoji kot veda poleg drugih ved. Potreba zorganizirati vede se je pokazala že v starem veku takoj, ko so se vede razrastle in pomnožile. *Aristoteles* je bil oni veliki duh, ki je objel vso znanost svoje dobe in jo je spravil v sestavo. Zato nekateri povdarjajo bolj njegov pomen kot enciklopedista nego filozofa. Aleksandrijska doba je sprejela sestavo ved od Aristotela in je napisala le nove komentarje k posameznim vedam. Tako je izročila staro vedo izraženo v „septem artes liberales“ srednjemu veku. Ko so v renesansi znova vstajale in rastle vede, je bil praktični Anglež *Bacon* prvi, ki je uvidel potrebo, da se vede organizirajo v eno celoto, da služijo druga drugi in se med seboj spopolnjujejo. Za njim je *Komenský* v svojih pansofičnih poskusih hotel podati nekako sestavo sodobnega znanja. Jednako *Leibnitz*. Francoski enciklopedisti so delo izvršili. Toda ob času, ko je bilo njih delo dokončano, zaznamujemo novo renesanso ved na vseh poljih človeškega znanja. Sledi doba raznih iznajdb, prirodnih sil, drznih poskusov. Vede so se množile in se osvobojale.

¹ Temelji konkretne logike. Razdelitev in sestava ved. Praga 1885. Nemški prevod je izpopolnjen od avtorja: Versuch einer konkreten Logik. Na Dunaju 1886. Nemški prevod stane antikv. sedaj 4 K.

Comte je v svoji pozitivistični filozofiji prvi določil hierarhijo ved. Hierarhijo je svojo sestavo imenoval zato, ker so vede imele vladati v svetu, kjer je dozdej vladala cerkvena hierarhija. Njegova hierarhija obsega sledeče vede: 1. matematika. 2. astronomija. 3. fizika. 4. kemija. 5. biologija. 6. socijologija. To je šest abstraktnih ved, iz katerih izhajajo vse druge konkretne in praktične vede. Toda vidimo, da je ta hierarhija še nepopolna, ker izključuje duhovede. Masaryk je postavil sledečo hierarhijo ved: Matematika, mehanika, fizika, kemija, biologija, psihologija, socijologija. To vrsto pa je pozneje izpolnil Masaryk in je postavil sledečo klasifikacijo ved:

teoretične		praktične
abstraktne	konkretne	
I. Aritmetika	1. Geometrija	A. Računanje, deskr. geom., strok. umet.
II. Mehanika Fizika Kemija	2. Astronomija, akustika, hidrostatika, kozmografija, kozmologija itd.	B. Tehnologija (v širšem smislu besede.)
III. Biologija	3. Botanika, zoologija	C. Fizična vzgoja, fito-zoo-tehnika
IV. Psihologija Socijologija	4. Konkretna psihologija, etnologija, državne vede, nar. gospodarstvo, zgodovina (splošna in posebna.)	D. Pedagogika, didaktika, politika, etika (moralna)
V. Jezikoslovje	5. Historična gramatika	E. Praktična gramatika
VI. Estetika	6. Teorija umetnosti	F. Praktična umetnost
VII. Abstraktna logika	7. Konkretna logika (klasifikacija in organizacija ved.)	G. Praktična logika

Filozofija (= metafizika) kot *scientia generalis*.

To je torej hierarhija ved, ki se da izpopolniti s posameznimi konkretnimi in praktičnimi vedami. Pri današnjem razvoju ved, je sestava popolne hierarhije ne le zelo važen, ampak tudi zelo težak časovni problem.

Masaryk torej deli vede na abstraktne, konkretne in praktične. V svoji knjigi natančneje določuje razmerje teh ved med seboj, opisuje njih zgodovinski razvoj, njih nalogo in predmet, ki spada v njih področje. Ako bi hotel človek poznati natančneje vse vede, zahtevalo bi to danes ogromnega znanja; treba pa je, da imamo nekak pregled.

Masaryk je skušal podati tak pregled v svoji „Konkretni logiki“.

Kakor vse knjige Masarykove je tudi ta knjiga tako polna zanimive vsebine in lepih misli, da jo čita vsakdo z velikim užitkom. Zato jo zelo priporočamo naši mladini, ker ji bo dala mnogo, kar ji je vzela propedeutika.

V „Konkretni logiki“ se kaže Masaryk kot organizator vede. Povdarjali smo že važnost in potrebo klasifikacije in organizacije ved v današnji dobi. Čutimo jo vsi. Treba pa je tudi zorganizirati narodno vedo, praktično. Sliši se to mogoče čudno, češ: saj je veda internacijonalna. Go-

tovo, zato morajo mali narodi skušati, da si osvoje najvažnejša in najpotrebnejša dela v svojem jeziku. Ako si drznemo govoriti o kulturni samostojnosti, potem je to pred vsem potrebno.

Masaryk je skušal na Češkem nekako zorganizirati vedo malega naroda. Njegov obširni razgled po sodobnih literaturah in globok pogled v sodobne znanstvene smeri mu je omogočil podati nekak načrt, kako bi bilo mogoče v malem narodu zorganizirati vedo. To je vprašanje smo tudi že mi reševali in postaja za nas čim dalje bolj važno.

Na tem polju ima Masaryk velike zasluge pri „Naučnem Slovníku“, ki ga je izdal znani založnik J. Otto v Pragi. Delo je ravno sedaj dokončano, potrebovalo je četrto stoletje. Masaryk je takoj s početka stal na stališču, da mora mali narod, ki nima v svojem jeziku obširne znanstvene literature imeti drugačen slovník, nego so znani nemški leksikoni. Slovník malega naroda mora biti nekaka enciklopedija. Masarykovo stališče je bilo sprejeto, zato imajo danes Čehi svoj „Naučni slovník“ ki stoji ne le po svoji temeljitosti in obširnosti, ampak tudi po svoji modernosti nad podobnimi deli drugih narodov. Za nas je to naravnost slovanski slovník. Drugo Masarykovo delo pri organizaciji češke vede so prevodi iz znanstvenih literatur drugih narodov. Laichter-jeva „zbirka najboljših poučnih spisov“, je vzor take zbirke, ki je potrebna v knjižnici vsakega inteligentna. Isto je nam imela podati naša znanstvena knjižnica. Masaryk je vedno in povsod mislil ne le na učenjaka ampak na inteligenta sploh. To je važen faktor v sodobnem razvoju, zato je pred vsem inteligenci hotel dati dobre znanstvene literature. Njegove revije „Athenaeum“, „Naše doba“ so bile posvečene temu delu. Istotako je njegova zasluga, da je začel izhajati češki „Pedagogični slovník“ za učitelje, ki je tudi ravno v njegovem jubilejnem letu dovršen. Kakega pomena je tako delo za učiteljstvo in za vzgojo naroda.

Hotel sem samo opozoriti k jubileju na Masarykovo knjigo „Konkretno logiko“ in na Masarykovo delo za organizacijo vede v malem narodu. To Masarykovo delo je bila logična posledica konkretne logike.

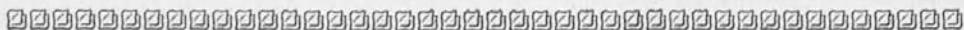
„V vedi je moč“, je rekel Bacon, ki je prvi skušal zorganizirati vedo, ki se je bila razcvela v renesansi. Ta moč je tem silnejša, čim bolj jasna je klasifikacija, čim popolnejša organizacija ved. Tudi moč malega naroda leži v vedi, ki je sila kulture. Tudi mali narod mora skušati izvesti v sebi nekako organizacijo vede in s tem pomnožiti svoje sile.

Tudi v tem oziru je skušal Masaryk biti nam učitelj.

„Staro pravilo *ne laži* poučuje tisočkrat več, kot vsi bombastični govori o domovini in narodu.“

T. G. Masaryk.

Dr. BOGOMIL VOŠNJAK:

MASARYK-SOCIJOLOG IN SLOVAN.

„**M**nogo ljudi ne razumeva, da moremo ljubiti to, kar hladno presojava. Večina ljudi ljubi samo to, iz česar si dela malike. Vendar je prava in stalna ljubezen boljše zasnovana na spoznavanju nego na navdušenju. In ista je stvar z rodoljubjem. Zakaj ne bi ljubil svojega naroda, kdor ga študira in spoznava? Zakaj ne bi ljubil svojega naroda, kdor spoznava njegove slabe strani? Izražati in obsojati lastne nedostatke ne pomenja, da smatramo tuje za dobre, za boljše.“ Ni pač neskrupulozna smelost, ako začnem svoja izvajanja o Masaryku z Masarykom samim. Mnogo bolj ko v vsakem umetnem komentovanju se izraža njegova misel v njegovih lastnih besedah. Ako citujem te besede, ki jih je Masaryk napisal v svojem uvodu k Slovanskim študijam, sem si v svesti, da se mi je posrečilo pričarati Vam pred oči Masarykov duševni portret mnogo boljše nego zamorejo to storiti kaka dolgovozna izvajanja. V teh zlatih začetkom izpregovorjenih besedah je spojena topla ljubezen z umnim pozitivističnim pogledom na razvoj. V njih je izražen ves odpor proti rodoljubni frazi o „dobrem narodu“, proti onem naziranju, ki vidi v lastnem narodnem taboru same heroje, v tujem sam izvržek. Ta pozitivistična ljubezen, da se tako izražam, je pravi ključ k Masarykovemu razumevanju socialnih pojavov.

Masarykovi nazori o državi in družbi niso izraženi v kakem enotnem spisu, temveč skoraj vsako Masarykovo delo nam kaže te glavne probleme v drugem svitu, drugi luči. To je velika, glavna poteza Masarykove filozofije, da se v njej odražajo velika vprašanja naše dobe, to ni aristokratska filozofija, ki bi bila slepa za vse gibne sile našega časa, za vse njegove svetle in temne strani. Ta filozofija je življenje. Filozof pa, ki z vsem svojim bistvom in dušo zasleduje razvoj velikih modernih problemov, se mora posvetiti vedi, ki ji je kumoval *Auguste Comte*, sociologiji. Iz Francije je prišla, iz dežele, kjer so se od nekdaj pripravljali veliki umstveni in državni preobrati. Francoskega izvora je njena raznoobraznost, ki jo je zavajala postati včasih veda diletantov. Spori, ali je sociologiji sploh dovoljen pristop na znanstveno poprišče, nas bodo čez kako pol stoletje ravnotako zabavali, kakor one spekulativne diskusije srednjeveških sholastikov. In v teh sporih zavzema Nemčija prav malo častno mesto. V ponos pa mora biti avstrijskim Slovanom, da sta iz njih srede izšli dve osebnosti, ki nista niti trenutek tekom svojega znanstvenega dela dvomili, da je sociologija veda bodočnosti, da ima svoj „raison d'être“. Ta dva moža sta *Masaryk* in *Gumpłowicz*. Kako čudno se glasita ti dve imeni drugo poleg drugega. Prvi je slovanski humanist, drugi pa neizprosen glasitelj nasilnega značaja države in družbe. Izšla sta oba skoraj iz enakega duševnega miljeja. Avstrija, na koncu XIX. veka bode bodočemu kulturnemu zgodovinarju znamenit predmet proučavanja. Med avstrijskimi Slovani se pojavljajo prej neznane socialne in kulturne sile. Ravno v Slovanih najde demokracija in radikalnejši socialni ideali svoje najudanejše pristaše, ki se morajo boriti proti okostenelosti nemške buržo-

azije, njenega uradništva in njene akademične mladine. Med slovanskimi narodi Avstrije so družabne plasti mnogo bolj nemirne, razburkane, ko med konzervativnimi, s privilegiji nasičenimi Nemci. Socialni čut je ravno zaradi tega med njimi mnogo razvit, vse njih javno življenje mora stremiti po občnem zdemokratizovanju. Ni čuda, da se v taki družbi pojavljajo možje, ki jim je teoretsko proučevanje socialnih pojavov življenjsko delo in cilj. Gumpłowiczewa državna filozofija se nagiba bolj k naziranju, da država nikdar ne izgubi svojega prvotnega nasilnega značaja, pesimistna je, dočim je Masaryk v vsem svojem naziranju na državni razvoj mnogo večji optimist. Obema je skupna črta, da se bavita z Marxem. Gumpłowicz črpa iz Marxa marsikatero globoko misel, prihaja pa glede družabnega razvoja do povsem nasprotnih zaključkov ko ta. Masaryk je pa dal svetovni literaturi nedosežno kritiko Marxovega sistema, pa ta spis ni samo kritika, ampak v njem so izraženi vseobsežni pogledi na vse pojave družabnega in državnega življenja. Masaryk stopa v „Otázká sociální“ v ospredje, Marx v ozadje. Pa to kratko paralelo med Gumpłowiczem in Masarykom je treba končati. Oba sta zastopnika dveh raznih narodnih tipov. Vsa tragika poljskega narodnega bitja najde v Gumpłowiczu svojega značilnega glasnika, ves uničujoči sarkazem, vse to skoraj brezsrčno ironizovanje velikih uspehov državnega življenja je izraz obupa in neplodne resignacije. Čisto druga je Masarykova zgodovinska filozofija, pravi simbol tega življenja željnega, po zdravem delu koprnečega, v svojem jedru zdravega naroda. Masarykova zgodovinska filozofija odpira češkemu narodu široke, mogočne horiconte.

Težko bi bilo v Masaryku ločiti državo- od družboslovca. Oba pojma sta mu presorodna, oba se združujeta v očigled njegovega višjega filozofskega in sociološkega stališča. Državni problem mu je pred vsem socialni problem, in ni slučaj, da so Masarykovi nazori o državi najjasneje izraženi v „Otázká sociální“. V uvodu k temu monumentalnemu delu obljublja knjigo o razvoju socialističnega gibanja in konec tega široko zasnovanega dela bi naj bila načela socialne reforme. Torej povsem praktični in reformatorični so poslednji smotri. Masaryk ne spada med one, ki podcenjujejo pomen ustavnega prava, ne priznava, da so velike ustavne pridobitve, kakor človeške pravice, samo „dozdevne“, in da bi bila še le gospodarska enakost, prava enakost. V tem se zrcali nekako nasprotje k oficelnemu naziranju socialne demokracije, ki ji pomenja ustavno pravo nekaj podrejenega, manj važnega.

Masarykova kritika Marxovega pojmovanja države je eden najbistromnejših poskusov odkrivati vso neutemeljenost socialističnega srda proti državi. V tem nejasnem stališču nasproti problemu države je skrita velika opasnost, ki postaja lahko socializmu usodepolna. Marxu je država sama na sebi že zlo. Družba, ki jo reprezentuje država, je družba v upadku, degenerirana družba.¹ Preobrat nastane, ko pride do veljave družabni človek, socialist, komunist, ko izgine država in razredne razlike.² In sedaj prihaja največja Marxova zmeta: Država je nekaj efemernega, bodoči komunizem jo bode odpravil.³ Politična buržoazna država mu je gola fikcija čistega

¹ Otázká sociální 457. — ² 459. — ³ 460.

P. S. Mesaryk.

egoizma. Vprašali bi se seve, kako se je mogla taka fikcija ohraniti do današnjega dne, ne da bi je uničili vsi srditi napori socialnih nezadovoljnejšev. Tudi Engelsovo mnenje o državi je precej zaničljivo. Engelsu pomenja država ono silo, ki je vzniknila iz družbe, ali se postavlja nad njo in se ji vedno bolj odtuja. Razredi nikakor niso potrebni in brž ko so odpravljeni razredi, pade z njimi tudi država. Država ne bode odstranjena, ona umrje.⁴ To je otročje naziranje, kajti nobena družabna organizacija ne potrebuje države v tej meri, kakor socializem. Proti Marxu in Engelsu polemizuje Masaryk in zavrača z vso silo njuno naziranje za državo. Povsem odgovarja zgodovinskemu materializmu mnenje, da je vznik in bistvo države povsem gospodarskega značaja. Država po Masaryku ni samo negativna uredba, to je, ni nastala samo, da bi omejevala razredne boje; država ni efemerna institucija. Država je pozitivna in trajna organizacija družbe potom premišljene koordinacije in subordinacije posameznikov v živ celek. Država je bila in je opravičena eksistirati. Brezpogojno pa priznava Masaryk, da je današnja država nepopolna. Kaka ogromna razlika med Marxovimi nerealnimi fantazijami in Masarykovim zdravim smislom za pozitivno realnost. To je pravi realizem socialnega opazovanja. Ves psihologični nedostatek Marxove državne struje se kaže v njegovem popolnem podcenjevanju socialnega pomena discipline. Kaj bi pa bila danes socialistična stranka brez discipline? Masaryk pa vidi ravno v človeškem nagonu biti poslušnim in se podrejeni, veliko socialno, državotvorno silo. Engelsu in Marxu blodi pred očmi vedno le ideal amorfnе družbe francoske revolucije. Družba in država razpadata v neštete atome, sorodni elementi se ne smejo spajati v skupine. In vendar je tu ideal amorfnе družbe v precejšnji meri kriv vsej današnji socialni bedi, vsemu modernemu intelektualnemu anarhizmu. Ni čuda, da se oba očeta današnjega socializma ne moreta vzpeti do pojmovanja narodnostne avtonomne skupine, kajti to je še le mogoče, kadar je opuščena predstava amorfnе družbe.

Dasi Masaryk upošteva pomen države in dosledno zavrača čisto neosnovana naziranja Marxova o poginu države, vendar se ne more ogrevati za državni socializem. Gospodarska centralizacija mu ne ugaja, v politiki in gospodarstvu se zavzema za samoupravo in federacijo. Odločno trdi: „Državni socializem ne smatram za primeren, mora se organizovati samostojna gospodarska uprava.“⁵ Škoda, da nam Masaryk bolj značilno ne povdarja, kako neenotni in nedosledni so socialisti v vprašanju državnega socializma. Lepa, mogočna je primera med državo in filozofijo. Stara centralistična država se izpreminja enalogno kakor filozofija. Izkristalizujejo se posamezne organizacije, ki postajajo polagoma samostojne. Tako se izlučijo iz celotne državne organizacije, gospodarske in intelektualne skupine. V jedru teh izvajanj leži pa tudi misel, da je narodnosti usojeno postati taka nova kulturna organizacija, ki bode postala polagoma naddržavna. Masaryk se vpraša, ali bo vsled tega pešala sila države. Nikakor ne, država bo odslej še mnogo silnejša nego je bila kedaj prej, ko je še vladalo danes

⁴ Otázká socialní 466, 469. — ⁵ 373.

že skoraj povsem premagano amorfnu stališče. Pa, ali je to amorfnu naziranje res že povsem premagano, ali ne vlada pctom načela občne volilne pravice v parlamentih in drugih ljudskih zastopih najrazvitejših držav naše civilizacije?

Umevno je, da Masaryk zavrača Marxovo mnenje, da je pravo nič drugega nego refleks gospodarskih razmer. Pravo sega ne samo v krog gospodarstva, ampak tudi vzgoje,⁶ cerkve in sploh vsega socialnega sožitja.

To je na vsak način velika zasluga Masarykova, da je osvobodil oblike socialnega življenja od ozkih Marxovih okov. Boj proti primitivnosti ali simplizmu, proti naziranju, da je mogoče umeti socialno življenje, ako se proučuje samo enega činitelja, ki se mu pripisujejo vsi nasledki, iz katerega izvira ves razvoj, je zaslužno kulturno delo. Masarykova vseobsežna individualnost je naravna nasprotnica vsakega ozkosrčnega simplizma. Največja napaka socializma je, da smatra socialni pokret za mnogo bolj enostaven nego je dejansko. Ta hiba je skupna Marxu in Gumplowiczu, prvemu je gospodarstvo vznik in merilo vseh socialnih pojavov, drugemu pa borba plemen. V Masaryku najdeti oba nasprotnika, ki streže po življenju temu fetišu, simplizmu. V raznovrstnosti, v svojeobraznosti je iskati spas in znanstveno resnico.

Poleg odklanjanja simplizma zavzema še drugo načelo pri Masaryku važno mesto. Njegovo naziranje za socialne razmere je bolj statično nego dinamično, to je, njemu se zdi važneje opazovati socialna dejstva, kadar se mu nudijo vsaj za nekaj časa nespremenljiva, in kadar niso v razvoju. Realizem mu pomenja: najprej stvari, in potem razvoj. Pa vendar priznava, da ni stvari brez razvoja, kakor da ni razvoja brez stvari.

Velika socialna in kulturna zasluga Masarykova je njegov boj, proti zgodovinskemu materializmu, proti naziranju, da je vse intelektualno in državno življenje izključno le nadstavba, ki se dviga nad gospodarskimi temelji. Kadar se izpremenijo gospodarske podlage, bi se morala predrugačiti tudi vsa pravna in politična nadstavba, tako meni Marx. Da je gospodarstvo v ozkih stikih z državo, tega ni mogoče zanikati. Pa dvomljivo je le, da bi bil vse državno življenje edinole rezultat gospodarske borbe. Masarykova kritika pomenja osvobojenje od naziranja, ki bi moglo postati opasno vsemu umstvenemu razvoju.

V Masarykovem državnem nauku je poglavje, ki ga ni mogoče povsem odobravati, in to je ono o znanstveni veljavnosti prirodnega prava. Zakaj klicati mrliče iz grobov? Prirodno pravo je mrtvo in ne more biti več predmet znanstvene diskusije. Storilo je svojo veliko dolžnost, današnja sociologija pa zahteva drugo formulo.

Govoriti mi je še o Slovanu Masaryku. To je v ozki zvezi z njegovo sociologijo, njegovim državoslovjem. V „Slovanskih študijah“, o Kirjejevskem se bavi temeljito s slovanskim problemom, ki je gotovo eno najvažnejših za dvajseto stoletje. *Kirjejevsky* ne ceni države, država je družabna oblika brez posebne vrednosti. Verstvo, in ne država, je eden

⁶ Otázká sociální 483.

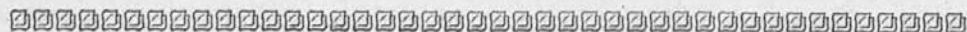
glavnih družabnih činiteljev. Pa kakor Kirjejevsky nima smisla za državo, mu je pravzaprav še bolj tuja predstava narodnosti. Ni mu mogoče si predstaviti, da bi bila narodnost poklicana izvršiti veliko kulturno delo. In v tem se povsem loči od češkega filozofa. Kirjejevsky pozna samo eno združenje, in to je ono verujočih, drugih družabnih skupin, izven verskih ne pripoznava. Kako ozko je to naziranje v primeri z Masarykovo predstavo decentralizacije socialnih sil. Dà, državno življenje ima po mnenju Kirjejevskega slab, poguben vpliv na omiko in filozofijo. Kdor nima smisla za državno življenje, ta ga tudi nima za narodnost; to velja o tem ruskem filozofu. Ker je narodnost Kirjejevskemu povsem podrejeno načelo, nima razumevanja za narodnostno gibanje. „Ves razvoj ljudstva se izčrpava v razvoju pravoslavne cerkve.“ Zopet nova ozkosrčnost, nov simplizem. Slavjanofilstvo Kirjejevskega imenuje Masaryk filozofski svetovni nazor s stališča pravoslavnega krščanstva. Kljub vsej enostranosti Kirjejevskega vendar ne dvomi Masaryk, da leži v njegovi filozofiji marsikatero razvito sposobno jedro. Slovansko vprašanje je Masaryku filozofski problem. Soglašà s Kirjejevskim, ki v ločitvi zapadne od vzhodne cerkve in v njih naslednjih vidi enega izmed glasnih problemov filozofije-zgodovine. To mu je tudi ob enem vseobsežni problem vzhodnega vprašanja. Kirjejevsky veruje, da je med Slovani in Grki večja sorodnost nego med vzhodnimi in zapadnimi Slovani, prepričan je, da je bil jarem Tatarov in Turkov slovanski narodnosti koristnejši nego nadvlada in vpliv Nemcev. To je ena iz nešteti, globoko vkoreninjenih ruskih naivnosti. Pa kljub temu leži v Kirjejevskega sintezi kulture zapada in vztoka globoka misel nedosežnega pomena, od katere realizacije je odvisna slovanska bodočnost. Rusija in Evropa, Moskva in Rim, to je ono nasprotstvo, ki ga je treba odstraniti potom zgodovinske sinteze. Pa kljub temu trdi Kirjejevsky, da mora ta novi kulturni tip vznikniti iz pravoslavja, in temelj mu naj bode staroruska prosveta. Brezpogojno priznava Masaryk, da je združenje zapada in vztoka globoka podlaga in vznešeni smoter pravega slovanskega vprašanja. Niti Rim, niti Moskva pa ne smeta biti kulturna voditeljja.

Tudi na slovanskem jugu mora priti do kulturne sinteze vztoka in zapada, ki jo morajo pospeševati zmodernizovane oblike splošnega socialnega življenja. Drugega izhoda iz zagat slovanskih vprašanj ni, kakor je ta, izogibati se konfesionalnim prepričanostim in sporom. To je tudi temeljna zahteva in predpogoj rusko-poljske sprave. Kako daleč smo še danes od ideala, ki ga je že Kirjejevsky zasnoval in Masaryk zastopal z vso silo, danes, ko more spor za skromno cerkev tam daleč nekje na rusko-poljski meji izzvati strašen srd med obema največjima slovanskima narodoma.

Nekoliko ozkosrčen je bil Havlíček, ko je klical: Čeh, ne Slovan. Masarykovo geslo je širše, dalekosežnejše: Človek, Čeh in Slovan. Ali je res treba postaviti človeka na prvo mesto? Za Slovence se more seve ta formula glasiti drugače, med Slovincem in Slovanom je Jugoslovan. Masaryk nasprotuje neživemu slovanstvu, slovanskemu kozmopolitizmu. To pa ne velja za Slovence, kadar se imenuje Jugoslovan. Vsa življenjska sila slo-

vanskega vprašanja, neizogibnost njega rešitve se pa kaže ravno v tem, da mora socialni kritik Masaryk, ki se s kritiko-skepsjo bavi z glavnimi načeli našega življenja, brezpogojno priznati njega ogromni pomen za žitje in bitje slovanskih narodov. To je dokaz, da slovanski problem ni nič fantastičnega, ampak kruta realnost.

Doba italijanskega preporoda je poznala tip popolnega kulturnega človeka. Bil je to oni človek, ki mu ni bil tuj noben kulturni pojav njegove dobe, ki je v sebi združeval vse znanje, vso umetnost svojega časa. Pa po vsem svojem značaju je bil to duševni in socialni aristokrat, ki mu še manjka socialni čut. Ves ta blesk in sijaj rinascimenta, te čarokrasne sinteze klasične preteklosti z duhom nove dobe, je povsem socialen. To je vseobsežnost in vsestranska kultura estetika in znanstvenika, ki so mu pa še vedno zakriti temelji vsega državnega in socialnega bitja. Moral je priti drugi vek, ki mu je lastna sicer občna neharmoničnost in intelektualna razbitost, ali ki poseduje nekaj drugega, mnogo dragocenejšega in plemenitejšega, in to je socialni čut, to je tisti notranji glas vesti, da je treba socialno nepravilnost, ker je ni mogoče odpraviti, vsaj ublažiti. V kaki svetli, jasni luči se nam prikazuje Masaryk, ako ga primerjamo z znanstveniki rinascimenta. Skupna jim je tista poteza, stremljenje, obvladati vse znanje svoje dobe. Pa Masaryk kot sin naše dobe jih daleč presega in nadkriljuje v tej univerzalnosti. Kako težko je še tako jasnemu duhu, kakoršen je *Machiavellijev* vzpeti se do novih političnih predstav, široko polje socialnih dejstev v pravem zmislu besede se umika njegovemu krogozoru; manjka mu še socialni čut. Masaryk pravi o sociologiji: „Novodobna sociologija je izraz fakta, da se porevolucijska družba zaveda svojega socialnega smotra.“ S tem suhim izrekom je formuliral Masaryk ves notranji smisel našega časa in obenem njegove življenjske dejatelnosti. Ideal novodobnega človeka ni, zaprestiti se v spintiziranje o lastni stroki, ne, njega glavna poteza je tisto stremljenje razumevati glavne črte socialnega razvoja, biti vsestranski in obenem strokovnjak. V tem oziru je Masaryk vzor, kakoršnih je malo. S suvereno zaničljivostjo gleda na vse sužnje znanstvenega dela, ki jim ostaja na veke zastrt osvobojujoči pogled v vseмир pravega, vseobsežnega znanstvenega spoznavanja. In kdor se izogiba tistemu ozkosrčnemu samostrokovnjaštvu, ta ne more kakor slepec hoditi mimo socialnega problema, ne da bi žrtvoval tudi svojih duševnih sil. Pa to je pred vsem značilno za Masaryka, da se njegov znanstveni kozmopolitizem spaja z globokim razumevanjem notranjega jedra narodnosti. Vsem kozmopolitičnim filistrom mora biti pač zopern ta nauk o realni in kulturni sili narodnosti. Masaryk je prinesel v slovansko življenje nekaj svežega anglosaksonstva, ki se temeljno razlikuje od nezdrave galomanije. V Masaryku vidimo tip novodobnega kulturnega človeka, ki mu je vsak družaben pojav drugačen prispevek k oživetvorenju enotnejšega in plemenitejšega naziranja na svet, narodno kulturo in socialnega človeka.

RADOVAN KRIVIC:

MASARYK POLITIK.

(Skica.)¹

Ze fakt sam, da se Masaryk udeležuje politike aktivno, da se je dal voliti v državni zbor, že to nam javno govori, kako misli o politiki. In njegovi govori v parlamentu! Ti vzbujajo pozornost v inteligentnih krogih Evrope. Vsi nosijo na sebi znak globokosti njegovega duha. Vsestranski so; takoj jim je poznati, da je njihov autor filozof, verski napreden filozof, pedagog, zgodovinar ter politik. Če bi te drugi spisi njegovi ne opozorili na nekaj, opozore te ti govori v parlamentu: v harmonijo so združene vse te različne stroke znanosti. Nehote se spomniš na njegov spis: Konkretna logika. In zopet vidiš: o harmoniji izobrazbe ne pridiguje samo, on ima to harmonijo.

Hočem sedaj podati skico njegovih nazorov o politiki. Opozarjam pa na svoj članek: Politika kot veda v 11. ter 12. št. VI. let. Članek je izdelan po mnogobrojnih Masarykovih spisih in govorih o politiki.

Izvrševanje, uveljavljanje življenskih nazorov v življenju tvori socialno prakso. To pa ni drugega kot politika-praksa.

Masarykovemu življenju in nazorom njegovim daje čar, kakor sem že v prejšnjem članku omenil, to, da je svojim nazorom ostal v praksi zvest do skrajnosti, ne boječ se niti mas, ki so se družile in se bojevale proti njemu z najpodlejšimi sredstvi, ki jih je zmožen današnji človek. Ostal je na svojem mestu, ni položil navskrižem rok — ampak delal vztrajno brez nehanja.

Vsa njegova socialna praksa nosi na sebi znak demokratizma. Bil je skozinskoz demokrat, odločen nasprotnik demagogije.

Demokratizem pomenja povzdigovati ljudstvo k sebi, ne se k njemu poniževati, ne mu laskati, ne dovoljevati nagonom in strastem mas. Demokratu je nasproti demagogu lastna vernost v prepričanje in pogum, iti tudi proti toku, postaviti se proti večini.

V svojih spisih o češkem vprašanju je Masaryk zavzel ostro stališče napram liberalizmu (svetovni in politični nazor prejšnjih desetletij). Liberalizem je velik dogovor obdržati družbo tako ali tako skupaj na poškodovanih temeljih, tu pa tam nekaj popraviti na njeni stavbi, včasih se morda dotakniti tega ali onega temeljnega stebra, toda samo dotakniti; le nobene resne revizije. To je polovičarstvo te srednje poti. „Ne po zlati, srednji cesti, ampak zavestno naprej.“

Masaryk ne pozna nobenega premirja s klerikalizmom. Narodnost brez svobode mu ni nič, kot mu ni nič svoboda brez narodnosti. Klerikalizem je praksa, nasilje, škodljivo narodnosti. Naš humanitetni ideal pa zahteva: ustavljalj se zlu, iztrebljalj zlo. Boj s klerikalizmom treba dobojevati, če hočemo

¹ Primeri: politične spise Masarykove ter spis Evg. Štern: Nazory prof. T. G. Masaryka. Praha 1910.

dalje. V Wahrmundovi aferi je govoril avstrijskim parlamentarcem: „Dovolite mi reči, da med svobodo in narodnostjo ni nobenega prius in posterius. Narodnost je program. In vi, gospoda, bodisi branite svoj narod svobodomiseln, ali pa ga klerikalno uničujete.“²

Masaryk je voditelj realistov na Češkem. Stranka je majhna, a zbirajo se v njej najboljše ljudje češkega naroda. In zato se pozna vpliv stranke že povsod v javnosti.

Realizem ni stranka, ampak smer in metoda. Proti historizmu naperjeno geslo mu je: stvari, ne zgodovina in razvoj! V tem oziru ni toliko narodni kot pa filozofični nazor, kot filozofična smer. Nova smer, ki zahteva: poglobitev in spopolnitev literarne, znanstvene in filozofične izobrazbe. V filozofiji se opira na rusko, francosko, angleško in ne toliko na nemško filozofijo.

Realizem je poskus narodu dostopno napraviti vso vedo in filozofijo, ne da bi ta trpela na svoji znanstvenosti, Realizem hoče napraviti vedo pristopno vsem vrstam naroda. On je protest proti monopolu izobrazbe; realizem hoče znanstveno in filozofično izobrazbo socijalizirati.

Odtod pa izvira tudi politični realistični program: predvsem treba izdatne socijalne reforme, kulturnega dela, notranje politike. Socijaliziranje češke politike je dosledno nadaljevanje preporodnih idej. Oni, ki so započeli češki preporod so oznanjevali humaniteto. Ta je ves smisel češkega narodnega življenja. Humaniteta pomenja: delati tudi za te, ki so bili doslej iz kulturnega dela izločeni. Novega človeka hoče humaniteta. Kot Chelčický bodi novi človek, ki se bo branil proti zlu povsod in dosledno, pa tudi z železom če treba. To je humanitetni ideal. In vstavljati se zlu, iztrebljati zlo, se pravi delati.

Izrabiti vse moderne napredke v vseh strokah družabne uprave. To bodi politična taktika.

Politika mora biti zidana na globljem, vsestranskem kulturnem delu. Mora biti praktično izrabljanje politične in splošne naobrazbe. Med etiko in politiko ne sme biti prepada. Macchiavelizem in intriganstvo v politiki obsoja. Tudi mal narod ne sme v politiki intrigirati: kdor hoče in zna delati ne potrebuje intrig. Življenje je boj, boj, ki je ravno majhnemu in slabejšemu težak — saj ravno v tem je smisel tega boja. Za pravičnost so bili vedno le slabjši in ti so jo dosegli. Mogoče je v boju ostati časten, četudi ne lahko.

Kot demokrat se je Masaryk izrekel tudi za politično enakopravnost žene z možem. Če ji prepuščamo vzgojo otrok, zakaj bi je ne pustili tudi v javno delovanje. Ali je vzgoja otrok manj, kot politična praksa? In za mal narod je naravnost življenskega pomena, da prodere nazor: politične enakopravnosti žene z možem. Zakaj izobčevati od socijalnega dela polovico naroda? Žensko vprašanje je za mal narod narodnostno vprašanje. In še

² Besede, ki naj si jih zapomnijo oni napredni elementje na Slovenskem, ki v zadnjem času o kulturnem boju razpravljajo!

RADOVAN KRIVIC:

ŽIVLJENSKI NAZORI PROF. T. G. MASARYKA.

Zakaj so obrnjeni naši pogledi k njemu? Zakaj nam je toliko več, kot stotine drugih učiteljev in pedagogov? Mojster nam je, katerega slediti bodi in je naša življenska naloga — zakaj? Pokazal nam je cilj, očrtal pot, po kateri naj hodimo; kako? s čim?

„Zgled sem Vam zapustil.“ Te besede galilejskega učenika veljajo tudi za našega mojstra. Zgled nam je dal. V tem leži pomen njegove mogočne osebnosti. S svojim življenjem je potrdil svoje nauke in s tem dokazal njihovo resničnost.

V naslednjih vrsticah podajam v celoti in pregledno njegove življenske nazore, ki nam jih je on v knjigah in predavanjih aforistično dajal.

* * *

Bistveni del njegovega življenskega nazora je njegovo verstvo. Bolje je, da rečem: velik del njegovega delovanja je boj za verstvo. Kot filozof, posebno pa kot socijolog je prepričevalno dokazoval potrebo verstva za življenje. Kar se vsebine tiče, je verstvo razrešenje problema večnosti. Ne samo teoretično razrešenje, ampak zaeno tudi praktično, kajti problem večnosti mora človek zaživeti. Človek ne more o smislu svojega življenja samo premišljevat, to življenje mora tudi živeti. Verstvo je življenje sub specie aeternitatis, je zavedanje našega razmerja do sveta, je zavedanje smisla življenja. Verstvo mu je centralna in vodilna življenska sila, težnja za novim življenjem. Zato ono ne more biti nadomeščeno ne z vedo, ne s filozofijo, ne z umetnostjo. Umetnik je res ravno tako velik kot ustanovitelj novega verstva, toda teže življenja ne olajša fini, estetični, umetniški užitek. Uganke življenja ni mogoče iz srca in iz glave odpoditi. V verstvu pa je ravno poskus podati namen življenja. To nam daje odgovor na: zakaj. Treba je vedeti, zakaj živeti, da bomo imeli zadosti moči za življenje. Potem ne bomo obupavali nad praznoto, brezcilnostjo življenja — ker vedeli bomo, da je življenje polno, da ima cilj.

Proti mnenju in dokazovanju, da se je verstvo že preživelo, da je že dovršilo svojo misijo, pravi Masaryk, da to velja za staro, današnje verstvo — za katolicizem. Danes gledamo in moramo gledati na življenje drugače, kot nas uči katolicizem. Novi človek vidi, spoznava, kaj je telo. Zato nam ne zadošča grobi, materijalistični asketizem katolicizma. Iz tega pa izvira tudi nov, čistejši nazor o razumevanju zakona.

Novo verstvo nastaja, mora nastati. Naša doba je za novo verstvo kot nalašč. Ravno tako kot v rimski cesarski dobi je družba v svojih temeljih omajana: ljudje se čutijo nesrečne; nezadovoljnost ter hrepenenje po odrešeniku je vsesplošno. Posebno ugodno bi bilo za razširjenje novega nauka občna nervoznost, patologična nemirnost, v kateri moderna družba živi. Novo, necerkveno, neformalistično verstvo bo nerazodeto, na višini znanstvenega prepričanja in v soglasju z napredkom nramnega in socialnega

čutenja najboljših in najplemenitejših duševnih buditeljev. Ono ne bo le za slabe in bolne, ampak bo za zdrave, energične, jasno misleče ljudi, ljudi navdušene za resnico.

Temeljilo bo na prepričanju in ne na veri.

To verstvo bo duševno, posledica našega osebnega duševnega izkustva. In kot osebno izkustvo bo to novo verstvo narodno.

Masarykovo verstvo temelji na osebnem Bogu, ki pa ima sicer vse attribute „boga-neboga panteistov“, ter na neumrjoči duši. Vendar to njegovo, novo verstvo ne stavlja vere v Boga na prvo vrsto, ampak upanje na večno življenje; to upanje nam utrjuje našo duševnost.

Odkod in zakaj ta boj za verstvo? V dvojnem leži vzrok: v nabožni naturi njegovi — in pa v njegovi narodnosti filozofiji češtva. Študiranje češkega vprašanja ga je privedlo do prepričanja, da ima verstvo za narod velikanski pomen. „Versko vprašanje ima za narod, ki je preživel reformacijo in protireformacijo največjo važnost.“

V verstvu mu je vzor Chelčicki, ustanovitelj „Bratstva“, mož, ki družni v sebi moža železne volje: Žižko, in pa glasnika humanitete: Komenskega.

Pravo verstvo teži za poboljšanjem, izpopolnjenjem in napredkom padlega. Greh se ne more odpustiti, ne more se pozabiti, toda padli more in mora lepše živeti. Brez cene sta kes in pokora, če ne pelje nova lepša življenska vsebina iz temne minulosti k jasnejši, nravni bodočnosti.

Duševno verstvo je tudi proti vsakemu nasilju človeka nad človekom. Proti nasilju duševnemu in fizičnemu.

Ravno zato oznanjuje to verstvo ustavljati se nasilju in zlu dosledno, povsod in vedno, posebno takoj v početku. Seveda pa bramba ne sme postati novo nasilje. Do sovražnika moramo biti pravični.

Boj Masaryka za verstvo je obenem boj proti indiferentizmu. Indiferentizem je mrtvo stanje, nravna brezspolnost, ki ne loči dobrega od zla, brezbriznost napram družbi, zanemarjanje mišljenja, stanje, ki je življenju nevarno. Pojavi se pred teboj problem življenja, nesreča, indiferent je brez sveta, nima sile za življenje, in si jemlje življenje. Če že to ne, pa živi življenje, ki ne pozna višjega cilja. In socijolog Masaryk govori dalje:

„Ker je moderna samomornost v poslednji vrsti povzročena vsled naraščajoče brezvernosti, more biti zlo radikalno izlečeno le tedaj, ko bo odstranjena brezbožnost in z njo zvezano polovičarstvo. Moramo iti iz sebe, moramo jenjati grebsti v svoji notranjosti in korigirati svoje srce z lastnim razumom; moramo se zanimati za zunanji svet in za družbo, moramo se naučiti udanosti. Nam manjka prave, plemenite ljubezni. Mislimo sicer, da znamo ljubiti, mislimo, da smo zmožni najfinejših čustev; toda to ni res: bolna sentimentalnost in resnično, pravo, toplo, živo čustvo ni eno in isto, Če kdo hoče odstraniti samomornost, mora v ljudeh razviti zmožnost predelati svoje misli in čustvo, mora jim vcepiti moč in energijo, dati jim mora nravno oporo.“

To je tedaj praktični pomen verstva.

Nov, višji, plemenitejši življenjski nazor; novo, višjo, plemenitejšo nravnost nam podaje Masaryk s svojim verstvom. Po njegovem verstvo, ki ne izpolnjuje nravnosti, ni pravo zaželjeno verstvo.

Moramo težiti za novo nravnostjo; ker nravnost je odločujoča za napredek ali za nazadovanje posameznika, družbe, naroda. V nravnosti je moč posameznika, naroda, možnost uspehov. Nravnost je, kakor pravi prof. Krejči, zavedanje se predpogojev za blaženo življenje; ona je odločnost za preiščljeno življenje; ona ni filistrstvo.

To je pomen nravnosti. In zato mogočni klic mojstrov po novi, višji, plemenitejši nravnosti.

* * *

Prvo vprašanje pri nravnosti je: na čem temelji? Na čuvstvu, ali na razumu? Masaryk trdi, da na čuvstvu, ki ne sme biti z razumom v nasprotju. Čuvstvo človekoljubja v soglasju z razumom nam more služiti kot varna podlaga za nravnost.

In pravila te nravnosti? Prva, stara zahteva je: ljubi svojega bližnjega kot sebe! Toda ljubi ga dejansko! Naj ne bo tvoja ljubezen abstraktna, samo v besedah. Tvoja ljubezen se mora na gotov predmet koncentrirati. Imeti moramo cilj. Bližnji nam mora biti v resnici blizu, če hočemo, da bo naša ljubezen dejanska. Oče, mati, žena, dete . . . Za svojega bližnjega treba delati. Solzavost ni ljubezen. Nova etika zahteva dela in ne mučeništva in nepotrebnega žrtvovanja. Kajti zavedna bodi tvoja ljubezen, kar pomenja toliko, da ljubi tudi samega sebe. Ljudje tega ne znajo, mislijo, da sta preračunljivost in egoizem že ljubezen do samega sebe. Sebe ljubiti pomenja toliko, kot: zase skrbeti. Zato pusti tisto vedno osrečevanje drugih, stori le svojo dolžnost. Imej svojo sodbo, bodi individualnost — pa ne skrbi kaj poreče sosed o tebi! Ne živi na tuj račun, tujo vest! Vsa ta ljubezen pa bodi pozitivna: ne sovraži tujega naroda iz ljubezni do svojega naroda.

Ker pa nravnost temelji na čuvstvu, je treba čuvstvo voditi, gojiti, da postane lepo in blago, in zato nam treba izobrazbe. Učimo se misliti. Ne bodimo radovedni; postati moder, to bodi naš cilj.

Izobrazba mora biti enotna; gojiti se mora telo in duha. Duševna in telesna higijena.

* * *

Če hočemo sedaj opredeliti Masaryka kot filozofa, nam dosedaj objasneni nazori njegovi zadoščajo. Veruje na Boga; ne na antropomorfičnega, ne na razodetega Boga. Svojega, osebnega Boga je sam zaživel, občutil. Njegov Bog je povsod pričujoča in delujoča sila; Bog panteistov. Veruje v neumrjocnost duše. Masaryk je teist (vera v Boga); dualist (poleg telesa duša). Kot filozofa ga je opredeliti med idealiste. Vendar ni mnogih in ne temeljnih razlik med Masarykovem idealizmom ter med strogim pozitivizmom. Tako, da se more reči — kakor pravi prof. Krejči — da ima Masaryk le drug slovar. Ali njegovo verstvo zasluži, da se imenuje verstvo ali bi se

moglo imenovati drugače — v to se ob tej priliki ne morem spuščati. Morda drugod.

Omenil sem že pomen nравnosti za življenje posameznika, rodbine, naroda. Rekel sem: nравnost je zavedanje predpogojev za blaženo življenje. To pomenja ne samo vedeti, kaj nam je prospešno — ampak predvsem, kaj nam je škodljivo, kaj nam kvari, uničuje blaženo življenje.

Jasno je izpovedal Masaryk, kateri činitelj je tako pogubonosен: alkohol. Alkoholizem je nevarni pojav, ki gre roko v roki z samomorom, za nervoznostjo, občutjem praznote, kar je vse karakterističen znak današnje moderne družbe. Rekel sem, da nравnost izvira iz čuvstva. Kakšna bo nравnost, ki bo izvirala iz nelepega, otopelega čuvstva? In ravno vsled alkohola otopi čuvstvo, otopi pa tudi razum, ki ima čuvstvo voditi in izpopolnjevati. In prva praktična, žalostna posledica tega je, da alkoholizem ovira naše spoznanje, da je življenje posameznika mogoče le tedaj, če temelji na čistosti. Alkohol zabranjuje, da nimamo čistejšega naziranja o rodbini, da nimamo močnejšega, lepšega nazora o ženi in spolnem življenju.

Svari pred pogubnim nazorom, da je spolni nagon življenski centrum. Svari pred čutnostjo: „Čutnost — pravi — na vse zadnje le otopi, dela iz človeka zver in konec donjuanstva brezpogojno konča z gnusom in praznoto.“

Moderna družba potrebuje višjega zakona in ljubezni. To nam bo mogoče le, če bomo spremenili nazor o ženi. Žena naj ni, in ni objekt. Isto pravico ima za samostojnost kot mož: ona ni tu za moža, kot mož ni tu le za ženo.

Proč z mnogoženstvom in mnogomoštvom. Ker le v enoženstvu in enomoštvu je resnično zajamčenje moči, životvornosti in napredka. Narod, ki živi poligamično, še spi, nравno in duševno. „Nečistost, to je smrt idealov, to je izvor one nравne laži, na kateri sloni moderna družba.“ In zato kliče po nравni enakopravnosti med obema spoloma. Zahteva in opominja k odstranitvi dvojne moralke, moralke moža in žene. Šele s to odstranitvijo pridemo do moralke. Šele tedaj pridemo tudi do zdrave rodbine. „Brez zdrave, polne rodbine ni zdravega, polnega naroda; brez naroda pa ni nihče nič.“

To so na kratko označeni verski in nравni nazori prof. Masaryka.

* * *

Dosledno hodi pot, ki so jo hodili najboljši možje češtva, pot, ki jo je hodil Hus, Chelčický, Komenský, Dobrovský, Kollár, Šafařík, Palacký, Havlíček, Avg. Smetana, Neruda. Vsi ti veliki možje so oznanjevali in goreli navdušenja in prepričanja za novo idejo: humaniteto.

Isto idejo oznanuje Masaryk. „Naše rodoljubje mora biti naprednost, narodnost nam mora biti človekoljubnost.“ Humaniteta je vprašanje razmerja posameznika do svoje okolice, je vprašanje razmerja naroda do naroda.

Humaniteta ne pomenja pasivnosti, napram krivici, nepravčnosti. Humaniteta ni sentimentalnost, ampak pravičnost, težnja po pravu za lastno

osebo. Če zahtevam pravice zase, moram jo pustiti in ne kratiti drugemu. Hočem biti močan, mogočen, toda z lastno silo, ne potom izkoriščanja drugih, pa tudi ne v škodo drugim. Brani svojo pravico — rešpektuj tujo. Bodi za pravico vedno in povsod. To je humaniteta. Masaryk jo karakterizuje takole:

„Humanitetni ideal zahteva, da bi se ustavljali zlu povsod, v vsem in vedno, da bi se vstavljali lastni in tuji nehumanitetni družbi in njenim prosvetnim, cerkvenim, narodnim organom — vsem. Humaniteta ni sentimentalnost, ampak delo in zopet delo.“

To je humanitetni ideal — to je **ponos**, sila, plemenitost modernega človeka.

To naziranje je ponosni etični individualizem.

To je ideal, oznanjevan od mojstra Masaryka.

* * *

Takšne so one tri prvine, ki združene tvorijo življenski nazor njegov. Verstvo, iz verstva izhajajoča nrvnost, temelječa na čuvstvu, toda v soglasju z razumom ter ideal humanitetni, ki je ves smisel češkega narodnega življenja.

Imej vero v napredek, zboljšanje človeštva, imej vero v človečanstvo; Napredek, to bodi tvoja vera in upanje. Iz nje pa izhaja ljubezen do sebe, rodbine, naroda, človeštva.

Ta njegova vera, upanje, ljubezen, ta ti da moč, energije za delo, za delo, za delo. Z delom odstranjuješ zlo, katero moraš iztrebljati: to ti je naloga od humanitetnega ideala naložena. Delo ti bodi sredstvo, ne cilj; delo pomenja nadomeščanje slabega z dobrim, in dobrega z lepšim.

Delo je deviza modernega človeka. Delo pomenja, drobno, malo delo, delo, ki ga ne izvršuješ rad. Tega dela se boji aristokrat. On hoče činov, velikih, kričečih. In proti temu stoji drobno delo — demokratizem.

Demokratizem, tako se imenuje novi življenski nazor, nazor, ki nam ga je postavil in s svojim življenjem potrdil Masaryk.

oo oo oo

„Etika ne zahteva samo, da bi bil učitelj dober, ampak tudi, da se mu da, kar mu gre.“

oo oo oo

„Ne priznam idealizma, ki pozablja na kruh.“

oo oo oo

„Naloga žene je, vzgajati telesno in duševno bodočo generacijo. Žene morajo vzgajati otroke lepše in pravilnejše kot dosedaj in s tega stališča je tudi treba presojati višjo izobrazženost.“

T. G. Masaryk.

Masarykovi najglavnejši spisi:

- O hipnotizmu (živalskem magnetizmu). Psihologična razprava. Praga 1881.
- Der Selbstmord als Massenerscheinung der modernen Civilisation. Dunaj 1881.
- Račun negotovosti (Wahrscheinlichkeitsrechnung) in Humova skepsa. Historičen uvod v teorijo indukcije. Praga 1883. Nemški prevod na Dunaju 1884.
- Blaise Pascal, življenje in filozofija. Praga 1883.
- Teorija zgodovine po principih T. H. Bucklea. Praga 1884.
- O studiju pesniških del. Praga 1881.
- Temelji konkretne logike. Razdelitev in sestava ved. Praga 1885. Nemški prevod izpopolnjen od avtorja: Versuch einer concreten Logik. Na Dunaju 1886.
- O študiju pesniških del. II. Del. Doneski k est. oceni rokopisov kraljedv. in zelenodv. Praga 1886.
- Slovanske studije. Slovjanofilstvo Ivana Vas. Kirjejevskega. Praga 1889.
- Naša sedanja kriza. Padec staročeške stranke in začetek novih smerij. Pr. 1895.
- Na kako stališče se postavljajo v najnovejši dobi socialisti napram etiki. Praga 1896.
- Socialno vprašanje. Kr. Vinogradi 1898.
- Mnogoženstvo in jednoženstvo. Pr. 1899.
- Hus češkemu studentstvu. Praga 1899.
- Potreba revidirati polenski proces. (Hil-snerijada) 4. izdaje. Praga 1899.
- Osem ur dela. Praga 1900.
- Naravno in zgodovinsko pravo. Pr. 1900.
- Naša politična situacija. Praga 1901.
- Ideali humanitete. Praga 1901.
- Jan Hus. 2. izdaja. Praga 1903.
- Dezorganizacija mladočeške strauke. Organizirajmo se k delu. Praga 1903.
- V boju za vero. Praga 1904.
- Karel Havlíček. Smeri in stremjenja političnega probujenja. Kr. Vin. 1905.
- Samomor kot pojav v masi moderne civilizacije. Kr. Vinogradi 1905.
- Narodnostna filozofija najnovejše dobe. Jičin 1905.
- Zrcalo katehetom. Praga 1906.
- Politična situacija. Opombe k opombam. Praga 1906.
- Govor o proračunski debati 20. julija 1907.
- Ameriška predavanja. Chicago 1907.
- Za svobodo vesti in pouka. Praga 1908.
- Veda in cerkev. (Wahrmundova afera). 1908.
- O alkoholizmu. 2. izdaja. Praga 1908.
- Češko vprašanje. 2. izdaja. Praga 1908.
- Potreba napredne politike. Melnik 1908.
- Takozvani veleizdajalski proces v Zagrebu. Praga 1909.
- Student in politika. Praga 1909.
- V kratkem izda: Ruska revolucija od Dostojevskega do Gorkija.

Slavnemu občinstvu
se najtopleje priporoča
hotel Tivoli

Znanstvena knjižnica „Omladine“

I. *Prof. Drtina*: **Miselni razvoj evropskega človeštva.** — Cena
22 22 22 celotnemu delu 4:20 K. 22 22 22

~ ~ ~

II. *Dr. Mihajlo Rostohar*: **Uvod v znanstveno mišljenje.** — Cena
22 22 22 celotnemu delu 5:20 K. 22 22 22

~~~~~ Obe deli se naročata ~~~~~
pri upravištvo „Omladine“ v Ljubljani, Breg št. 12.

Važno!

Važno!

Česká Mysl Masarykovo číslo.

Vsebina: Masarykovo detinstvo in mladeniška leta. O Masarykovi filozofiji. Masarykovi nazori o logiki. Vpliv Masarykov na zgodovinsko naziranje pri nas. Stara brošura Masarykova. T. G. Masaryk kot socijolog. T. G. Masaryk in slovanstvo. Masarykovi pedagoški nazori. T. G. Masaryk in rokopisni boj l. 1886. Nekoliko besed o Masarykovem vplivu na mladino.

Seznam Masarykovih publikacij.

Inteligentom, ki znajo češko, najtoplejše priporočamo to publikacijo. — Stane 3 K s prilogo vred (Masarykov portret) in se dobi

pri

Jan Laichter, Král. Vinohrady.

Veronika Kenda

v Ljubljani

Dunajska cesta št. 20

(nasproti kavarni EVROPA).

~~~~~
Priporoča svoje veliko zalogo vseh vrst papirja, pisalnih in risalnih potrebščin. ☛ Zaloga igrač in galanterijskega blaga v posebnem oddelku.